№ 109 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 23 ՄԱՅԻՍԻ

1912

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 23 ՄԱՅԻՍԻ № 109

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5
Tiflis, Rédaction „Mschak“.

Խմբագրատան տէլէֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամենքից.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տէլէֆօն № 67.

1872=ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ=1912

„ՄՇԱԿԻ“

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ԿԸ ԿԱՏԱՐՎԻ ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍԻ 26-ԻՆ, 1912 Թ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ

ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԾՐԱԳՐՈՎ.—

I. ՀԱՄԵՐԳ Բարեհաճ մասնակցութեամբ տ. ԼՈՒԼՈՒ ԿԵՍՍԵՐԻ, օր. Ն. Ի. Սպենդիարեանի, ջութակահար Գ. Վրոյլի, Կոպէլնիցկիի, Ա. Արմէնեանի եւ այլոց:

II. ԱՊՕԹԷՕԶ Ղեկավարութեամբ Գ. Բաշինջաղեանի: «ՄՇԱԿԻ» ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻՑ՝ Գր. Արծրունի, Ա. Արծրունի, Րաֆֆի, Ռ. Պատկանեան, Մ. Աֆրիկեան, Արփիար (Հայկակ), Գ. Սունդուկեան, Գ. Միրզոյեան, Ս. Պալասանեան, Գ. Եաղուբեան եւ Պ. Իզմայիլեան եւ ԱՅԺՄԵԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻՑ:

III. ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ Ընթերցումն շնորհաւորական օրհնագիրների, ուղերձների, հեռագիրների, շնորհաւորական ողջոյններ պատգամաւորութիւնների, ներկայացուցիչների եւ այլն:

Սկիզբն է երեկոյեան ժամը $8^1/_2$-ին:

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐԻ ԳԻՆԸ (նուազեցրած, դրամատիկական). Օթեակներ, լոժ. А. Բէլէտաժ, 7 տեղ՝ 10 ր. 70 կ., Б. և В. 10 տեղ՝ 5 ր. 20 կ.: Բենուար (6 տեղ) 6 ր. 30 կ.: Կողքի (3 տեղ) I եարուս՝ 4 ր. 30 կ., II եարուս՝ 2 ր. 65 կ., III եարուս՝ 1 ր. 81 կ.: Բազկաթոռներ պարտէրում. I կարգ՝ 3 ր. 10 կ., II կարգ՝ 2 ր. 60 կ., III կարգ՝ 2 ր. 10 կ., IV, V, VI կարգ՝ 1 ր. 60 կ., VII, VIII, IX կարգ՝ 1 ր. 60 կ.: Ամֆիթատրոնի բազկաթոռներ՝ 1 ր. 35 կ.: Կողքի ամֆիթատրոն՝ 1 ր. 5 կ.: Մնացած տեղերը՝ 1 ր. 5 կ.-ից մինչև 42 կ., իսկ գալլէրեան՝ 42 և 27 կ.:

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐԸ ՎԱՂՕՐՕՔ ԿԱՐԵԼԻ Է ՍՏԱՆԱԼ 1) Եփրեմ Ծատուրեանի մագազինում, Դվորցովայա փողոց: 2) «Պրոգրէս» խանութում, Գոլովինսկի պր., Թիֆլիսի ժողովարանի կողքին: 3) «Մշակի» խմբ. գրասենեակում, Սերգիեվսկայա, № 5.

Իսկ մայիսի 26-ից, առաւօտից Թատրոնի կասսայում:

Պատգամաւորները, ներկայացուցիչները հրաւիրվում են վաղօրօք յայտնել իրանց մասին, որպէսզի ուղարկվի իրանց յատկացված տեղերի պատուաւոր տոմսակները:

0—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Այսօր, մայիսի 23-ին երկրորդ գաստրոլը և վաղը, մայիսի 24-ին վերջին հրաժեշտի գաստրոլը

ՄՕՍԿՎԱՅԻ ՅԱՅՏՆԻ ԿԱԲԱՐԷԻ

„Летучая Мышь“

Ծրագիրը կազմված է „Летучая Мышь“-ի րէպէրտուարի ամենալաւ նոմէրներից:

Երեկոյթի conferencier Մոսկվայի Գեղարուեստական Թատրոնի արտիստ Ն. Ֆ. ԲԱԼԵԱՆ:

Սեփական դէկօրացիաներ եւ զգեստներ Մոսկվայի յայտնի նկարիչների էսկիզներով: Սկիզբը երեկոյեան ժամը $8^3/_4$-ին:

առ. 368. 1—1

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ

մօտ պատրաստ է եւ վաճառվում է

„ՄՇԱԿԻ“ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՆԿԱՐԸ

99 հոգուց բաղկացած, 40×50 սանտիմ մեծութեան

ԳԻՆՆ Է 3 ՌՈՒԲԼԻ

Օտար քաղաքներից պահանջողները վճարում են նաև ճանապարհածախք:

Դիմել՝ Тифлисъ, Николаевскій мостъ. Фотографія ТЕРЪ-ГЕВОНДЯНА.

(Հուլ.կ.) առ. 366. 0—1

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՊԵՐԱ

ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ

Բագուի Հայոց Կուլտուրական Միութեան Գեղարուեստական Սեկցիան

Մայիսի 25-ին

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

կը ներկայացնի

ԼԷԲԼԷԲԻՋԻ

յայտնի կոմիք. օպերան: Տոմսակները վաճառվում են թատրոնի կասսայում: Նոյն տեղը վաճառվում է նաև օպերայի համառօտ բովանդակութիւնը:

առ. 370. 3—3

«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

Համալի Մասյահարքիրը

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ

Գինն է 30 կոպ.

(Ճանապարհածախքով՝ 38 կոպ.)

Այս գրքի վաճառումից գոյանալիք գումարը յատկացվելու է «ՄՇԱԿԻ» ապահովութեան ֆօնդին:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Ред. газ. „Мшакъ“, կամ Tiflis, Rédaction du journal arménien „Mschak“.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ

Ժողովրդ. ներկայացումներ կազմակերպող ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Այսօր, չորեքշաբթի, մայիսի 23-ին

ՀԱՅՈՑ ԴՐ. ԸՆԿ. ԹԱՏԵՐԱՍԷՐՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ ՍԵԻՈՒՄԵԱՆԻ

Ի նպաստ Գ. Փիրումեանի

Կը ներկայացնէ

I

ԳԻԺՈՂ ՀՆՉԻՒՆՆԵՐ

էդիւտ 1 գործ., հեղ. Գինցի, թարգմ. Ց. Ցակոբեանի

II

Դերասան Զարիֆեանի Ալէքսանդրապոլ մեկնելու պատճառով՝ «ՎԱՐՁՈՒ ԿԻՆ» վօդեվիլի փոխարէն

ԲԱՑՂՈՒՇ

Կոմէդիա 2 գործ. հեղ. Ցագարելու, թարգմ. Միրաղեանի

III

ԽԱԲՎԱԾ ՑՈՑՍԻՐ

Կոմեդիա 2 գործ. հեղ. Ն. Դոնդարօվա-Ալիանիի, թարգմ. Ե. ք. Ալխազեանի

Սկիզբն է երեկոյեան ժամը $8^1/_2$-ին:

Հերթ. կարգադրիչ՝ Գրիգորեան և Սոսամբօյեան 361. 1—1

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ:

Պրոֆ. Mathien-ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում:

Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.

Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.

(կ.հ.ու.). առ. 179. 100—24

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Քառասնամեայ «Մշակը» իր առաջին քայլերից իսկ զգաց մեր երկրի ուսումնասիրութեան կարևորութիւնը, ուստի ասպարէզ մղեց այդ խնդիրը, իբրև մեր երկրի խոշոր պահանջներից մէկը:

Ինքը լրագիրը անկարող էր վերցնել իր վրա ուսումնասիրութեան ամբողջ գործը, ուստի նա արաւ այն, ինչ որ մատչելի էր իր համար: Նա տեղ տուեց բազմաթիւ յօդուածների, որոնց մէջ կային բնորոշ տեղեկութիւններ մեր երկրի և ժողովրդի մասին:

Սկզբում շատ դանդաղ, ապա աւելի եռանդուն և ընդարձակ կերպով, սկսեցին երկրի և ժողովրդական կեանքի մասին ցուցումներ երևան գալ «Մշակի» էջերում, և ահա մեր մամուլի կենցաղը իր կարիքներով և վշտերով սկսեց դառնալ հանրային քննութեան և հոգածութեան առարկայ մեր հասարակութեան համար: Եւ ուսումնասիրութեան կարևորութիւնը, որ սկզբում ընդունված էր իբրև մի ցանկութիւն, օրէ-ցօր դարձաւ աւելի ու աւելի հերթական և անհրաժեշտ, ներկայանալով իբրև մի անյետաձգելի պահանջ:

Այս քառասուն տարվայ ընթացքում զանազան հիմնարկութիւնների կողմից մի քանի անգամ փորձեր արվեցին կատարելու ուսումնասիրութիւններ թէ տնտեսական, թէ ազգագրական և թէ կենցաղագրական նպատակներով: Սակայն լիակատար և բազմակողմանի ուսումնասիրութիւնը մինչև այժմ պակասում է մեր երկրում: Եւ նրա անհրաժեշտութեան խնդիրը այսօր էլ ժամանակակցական բնաւորութիւն ունի մեզանում:

Մենք նոյնպիսի ուսումնասիրութիւնների խնդիրներ յարուցել ենք և Թիւրքահայաստանի վերաբերութեամբ, որը մինչև այժմ իր կեանքի շատ ճիւղերով մնացել է իբրև մի անյայտութիւն մեր ինտելիգենտ հասարակութեան համար:

Եւ եթէ գիտենայիք: թէ որքան մեծ վնասներ ենք մենք կրել այն պատճառով, որ լաւ չենք ճանաչել Թիւրքահայաստանը և նրա ժողովրդին: Մենք, օրինակ, կարծել ենք Թիւրքահայաստանը բնակեցված խիտ հայ ազգաբնակութիւնով, իսկ ապա, դառն հիասթափումներից յետոյ, համոզվել ենք, որ հայ տարրը շատ տեղերում կազմում է ազգաբնակութեան մի փոքր տոկոսը: Մենք երևակայել ենք Թիւրքահայաստանը հարստութեան շտեմարան, իսկ բանից դուրս է եկել, որ Թիւրքահայը կարօտութիւնից փախել է Ամերիկա, Եգիպտոս, Բուլղարիա իր համար ապրուստ ճարելու:

Մենք կարող էինք դարձեալ մի շարք օրինակներ բերել, ցոյց տալու համար թէ որքան աղէտալի է եղել մեր երկրի համար այն հանգամանքը, որ մենք ճիշդ և հարազատ գաղափար չենք ունեցել մեր հողի, մեր ջրի, մեր գիւղերի, մեր ժողովրդի զանազան խաւերի մասին:

Ուսումնասիրութեան խնդիրը այժմ աւելի եւս մեծ դիրքով, քան առաջ, աւելի եւս բարդ ու բազմաբովանդակ ծրագրով կանգնած է մեր առաջ, և մենք նորից ու նորից ընդգծում ենք մի շարք նոր ուսումնասիրութիւնների կարևորութիւնը և անհրաժեշտութիւնը:

Կեանքը հանդէս է բերում նոր երևոյթներ և նոր խնդիրներ, որոնք անկարող են աջող լուծում ստանալ, եթէ նրանք ուսումնասիրված չեն լինի մեր երկրի իւրատեսակ բնորոշ պայմաններում:

Շեշտելով ուսումնասիրութեան լաւ կազմակերպութեան վրա՝ մենք յիշեցնում ենք, որ իրականութեան երևոյթների հարազատօրէն ճանաչելը և գնահատելը մեծապէս նպաստել է և պէտք է նպաստի մշակելու միջոցներ արդիւնարար և նպատակայարմար գործունէութեան համար:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

21 մայիսի

Մոսկվա.—Քաղաքը զարդարվում է: Զանազան քաղաքներից տեղեկութիւններ են ստացվում, թէ ուղարկվելու են պատգամաւորութիւններ Ալէքսանդր III Կայսրի արձանի վրա պսակներ դնելու համար: Մոսկվայի նահանգական զէմստվօն դնում է երկու արծաթէ պսակ. մինը՝ ամբողջ Ռուսաստանի զէմստվօյի, միւսը՝ իր կողմից: Համալսարանը դնում է պսակ «Խաղաղասէր Թագաւորին» մակագրութեամբ:

—

Պետերբուրգ.—Սենատի վճռաբեկ դեպարտամենտների ընդհանուր ժողովում Ժէլիխօվսկիի նախագահութեամբ սկսվեց «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի առիթով դատապարտվածների 11 վճռաբեկ բողոքագրերը, որոնց միացան կրկին հինգ դատապարտվածներ: Գործը զեկուցանում է սենատոր Չէբիշեվը, եզրակացութիւն տալիս է օբէր-պրօկուրօր Րէյնկէն: Բողոքագրերը պաշտպանում են երդուեալ հաւատարմատարներ Վոլկենշտէյն, Գոլդշտէյն, Կուլիշեր, Զարուդնիյ, Սոկոլով, Պետեվերզեվ և Բուդուղեան:

Ընդհանուր նիստում արդարացաւ Պետական Դումայի նախկին անդամ Տէր-Աւետիքեան. մեղադրեալ Այվազեանի երեք տարվայ բանտարկեալների բաժանմունքը փոխարինվեց երկու ամսով բանտարկութեան առանց իրաւազրկման: Մնացած բողոքագրերը թողնվեցին անհետևանք:

—

Վիէննա.—Շէնբրուննում պաշտօնական ճաշին կայսրը գոհունակութիւն յայտնեց, որ տեսնում է Թագաւորական ընտանիքի, առանձնապէս ի նկատի ունենալով Ֆէրդինանդի 25-ամեայ թագաւորութիւնը, որի խելացիութիւնը ու չափաւորութիւնը ժողովրդի համար պահեցին խաղաղութիւնը, նպաստելով նրա բարեկեցութեան աճմանը: Կայսրը բուռն ցանկութիւն յայտնեց, որ Բուլղարիան խաղաղ զարգանայ, և ուրախ է, որ Թագաւորի այցելութիւնը նոր գրաւական ծառայեց Աւստրո-Ունգարիայի և Բուլղարիայի բարեկամական յարաբերութեանց:

Ֆէրդինանդ Թագաւորը պատասխանեց երախտագիտութիւն արտայայտելով այն համակրանքի ու հետաքրքրութեան համար, որ ցոյց է տալիս միշտ կայսրը դէպի Բուլղարիայի առաջադիմումը: Թագաւորը իր հաճելի պարտականութիւնն է համարում յայտնել շնորհակալութեան զգացմունքներ կայսրին և Թագաւորին, որի երկարամեայ թագաւորութիւնը զարմանք ու յարգանք է առաջ բերում ամբողջ Եւրոպայում. Թագաւորը նոյնպէս ներկայ բօլէներում տեսնում է երկու պետութիւնների լաւագոյն յարաբերութիւնների գրաւական:

Հաղորդում են, որ չերնօգօրական Նիկոլայ Թագաւորը Վիէննա է ժամանելու մայիսի 26-ի առաւօտեան: Թագաւորին ցոյց է տրվելու պաշտօնական ընդունելութիւն: Նա կիջևանէ Հօֆբուրգում: Շէնբրուննում տեղի կունենայ պաշտօնական ճաշկերոյթ: Ապա Թագաւորը կը մեկնէ Տրիէստ:

—

Թէհրան.— Սամսամ-ուս-Սալթանէն կազմեց նոր կաբինետ:

—

Թաւրիզ.—Շէկկատ գաւառում շահսէվան կիէկլու ցեղը սկսել է կողոպուտներ և աւազակութիւններ:

Կողոպտվում են հարուստ կալուածատէրերի գիւղերը:

—

Վէրսալ.— Հօլլանդական Թագուհին ամուսնու հետ մեկնեց Հօլլանդիա:

—

Բրիւսէլ.—Ի նկատի ունենալով, որ կառավարութիւնը ընտրութիւններին յաղթութիւնը տարաւ, Վերվիէի և Շարլէրուայի բանւորները գործադուլ արին: Վերվիէում բանւորները ցրվեցին ոստիկանութիւնից և ժանդարմներից. կան մի քանի վիրաւորվածներ:

—

Լոնդօն.—Բանւորները սկսում են աշխատանքները վերսկսել հետզհետէ նաւահանգիստներում:

—

Փէզ.—Գնդապետ Գուռոյի զօրամասը ելաւ Ֆէզից հիւսիս-արևելքից ժողովված զարցերի դէմ: Թշնամու բանակը ենթարկվեց ամբակոծութեան: Թշնամին գլուխը կորցրեց, թողնելով մեծ թւով սպանվածների: Ֆրանսիացիք կորցրին 12 սպանված և 31 վիրաւոր:

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Կ. Պօլիս, 4 մայիս

Ազգային ժողովը երէկ գումարուեցաւ՝ առանց սակայն մեծամասնութիւն ունենալու: 66 երեսփոխաններ միայն ներկայ էին և անոնք միաձայնութեամբ վճռական ու կտրուկ քայլ մը առին վարչութեան մէկ անխոհեմ, անտակտ ու ապուշ որոշումը առակախելով:

Չորեքշաբթի օրը խառն ժողովը որոշած էր Երուսաղէմի համբաւաւոր Ղեւոնդ վարդապետի կալուածներուն հասոյթները, որոնք վանքին կողմէ վար կը դրուէին, փոխան իր 14,000 ոսկեայ զեղծման, իրեն վերադարձնել:

Սարգիս Էսմէրեան հարցապնդումով մը կը պահանջէր, որ վարչութիւնը ցոյց տայ այն շարժառիթները, որոնց մղված էին իրեն այս որոշումը տալու, ընդդէմ ազգային ժողովի վճռին, որ Ղեւոնդ վարդապետը պարտական ու զեղծարար հռչակած էր:

Վարչութեան տուած բացատրութիւններէն տեսնուեցաւ, թէ խառն ժողովը այս մեծ սխալը գործած էր։

Վերջապէս ժողովը մէկ խօսքով առկախեց այս գործողութիւնը պատասխանատու բռնելով վարչութիւնը, եթէ հակառակ ազգային ժողովի որոշման ոևէ դրամական հատուցում ըլլայ Ղևոնդ վարդապետի։

Որոշումը տրուեցաւ միաձայնութեամբ և ոչ ոք համարձակեցաւ այս որոշման դէմ խօսելու։

Արդէն Երուսաղէմի խնդիրը նոր շրջան մը մտած կրնայ համարուիլ։

Անկէ առաջ այս խնդիրը կեդրոնին երկպառակուելուն պատճառ դարձած էր, վասնզի շատ պատկառելի ու դիրքի տէր երեսփոխաններ կոյր մոլեռանդութեամբ մը, և Գէորգ եպ. Երէցեանի շարունակական պրօպագանդէն ազդուած, Երուսաղէմի գեղծարար խմբակին պաշտպան կը կանգնէին։ Կեդրոնի խմբակցութեան վարիչ ուժերը նոյնպէս այս հոսանքէն տարուած էին, քանի մը մասնաւորներու ազդեցութեանց հետևանօք, որոնց շատ խնդիրը մտնելու պէտք չենք տեսներ... քանի որ արդէն Ռուսիոյ հայերն ալ չի շահագրգռեր։

Հիմա հակահոսանքի մը կազմութեան շրջանն է։

Կեդրոնի խմբակցութեան ղևոնդեան խմբակին մէջ սկսած է շարժումը մասնաւորապէս ջանադրութեամբ Հայկ Խօճասարեանի, որ դրական ու վճռական փաստերով կրցած է կատարուած իրողութեան համոզել ամենէն անհամոզելի կարծուած տարրերը։

Վերջին ազգային ժողովին մէջ այս նոր տրամադրութիւնները զգալի եղան։

Կըսուի թէ կեդրոնի լիդերը՝ Դաւիթ Տ.-Մովսէսեան, որ երբեմն ղևոնդեան-երէցեան խմբակին հովանաւորն էր դարձած, վերջերս անձնապէս նոր փաստերու տեղեկացած ըլլալով խորապէս զգածուած է երբեմն իր խաբուած ըլլալէն և հիմա կուզէ, որ այս խնդիրը վերջնականապէս ու արմատական կերպով կարգադրուի։

Ազգին համար ամենածանր ճնշող լուծի մը երևոյթ առած այս խնդիրը եթէ կարելի ըլլայ եզրակացութեան մը բերել, բաւական մեծ քայլ մը առնուած կրնայ համարուիլ, վասնզի վարչութիւն և երեսփոխանութիւն զբաղեցնող խնդիրներուն մէջ չկայ ուրիշ խնդիր մը, որ այնքան տեղ գրաւէ, որքան Երուսաղէմի խնդիրը։

Շաւայլ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Իգդիր, 18 մայիսի

Կ. Հ. Բ. Ը. Իգդիրի ճիւղի վարչութիւնը իր վերջին ժողովում, ամսիս 17-ին, հարց դրեց ինչպէս մասնակցել «Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանին։ Ժողովը որոշեց 1) համակրողների շրջանում հանգանակութիւն սկսել, 2) մի գրութեամբ դիմել իրանց աւագ անդամ Յովհաննեան դպրոցի ուսուցիչ պ. Խաչ. Կանայեանին՝ յոբելեանի օրը լինել ներկայացուցիչ։ Հանգանակութեան համար ընտրվեց երեք հոգուց բաղկացած մի մասնախումբ հետևեալ անձերից՝ տ. Ս. Զաքարեան, Ա. Բարսեղեան և Մ. Տ. Մինասեան, որոնք հետևեալ օրը սկսեցին նուէրներ ժողովել։

Զ.

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԸ

Մեծագործ Ներսէս Աշտարակեցու հիմնարկած գիտութեան տաճարը իր 40-ամեայ պատկառելի հասակն էր թևակոխում, բայց դեռ ևս չունէր իր մեծ անուան և սրբազան նպատակի համեմատ պատշաճ ընդարձակ և յարմարաւոր շինութիւն։ Հին խարխուլ շէնքը իր յարկի տակ չէր կարողանում պատսպարել հայոց ազգի բազմաթիւ զաւակներին, որոնք Թիֆլիսի թեմից շատ աւելի հեռաւոր տեղերից էլ գալիս էին հայրենի կրթութիւն ձեռք բերելու։

Այս հանգամանքը վաղուց հոգս էր դարձել դպրոցի հոգաբարձութիւններին, որոնք յարմարաւոր գետին գնելու և շէնքի մեծ ծախքերը հոգալու բաւարար միջոցներ չէին կարողանում հայթայթել։ Դեռ Մկրտիչ կաթողիկոսի օրով տիկ. Կատարինէ Նաղիևեան (այժմ հանգուցեալ) այդ նպատակի համար խոստացաւ ընծայել քաղաքի հիւսիս-արևելեան կողմում մի բարձրաւանդակի վրա ունեցած իր հողաբաժինը։ Սակայն վերջին շարժումներն ու հայ-թուրքական խռովութիւնները ժամանակաւորապէս արգելք դարձան այդ կարևոր գործին ու նոր շէնքի միտքն առժամանակ մոռացութեան տրվեց։

Չորս տարի առաջ դպրոցի հոգաբարձութիւնը յատուկ պատգամաւորութիւն ուղարկեց Պետերբուրգ՝ յայտնի կապիտալիստ Ալ. Մանթաշեանին խնդրելու, որ նա յանձն առնի հոգալ շինութեան ծախսը։ Հանգուցեալ Մանթաշեանը յանձն առաւ, նշանակելով 200,000 րուբլի։

Եւ ահա 1909 թ. յունիսի 20-ը մի պատմական օր դարձաւ մեր ժամանակի ռուսահայ ազգային-կրթական կեանքի համար. այդ օրը մի գեղեցիկ զուգադիպութեամբ Թիֆլիսում ներկայ գտնվող Նորընտիր Մատթէոս Բ. կաթողիկոսը բազմաթիւ ժողովրդի և պաշտօնական անձերի ներկայութեամբ դրեց հիմնաքարը այն շէնքի, որ այսուհետև շատ ու շատ դարեր պէտք է ապրի ու լուսաւորի լոյսի և գիտութեան ծարաւ հայ ժողովրդի յաջորդ սերունդներին։

Դպրոցի սեփականութեան հողաբաժինը 20 դեսեատին է, որից 4-ը տ. Նաղիևեանի ընծայաբերած (որ գնահատված է 2,280 ր.), 16-ը գնված հոգաբարձութեան կողմից 10,450 րուբլով։

Շինութեան նախահաշիւը կազմված է 284,000 ր., որից 200,000-ը առաջին նուագ և 50,000-ը երկրորդ նուագ հոգացվում է Մանթաշեանի հաշուից, ուրեմն դեռ ևս պակասում է 34,000 րուբլի։

Շինութեան մակարդակի և ֆասադի նախաձևեր (պրօէկտ) կազմելու համար մրցանակ նշանակելու գործը, ինչպէս յայտնի է, յանձնվեց Մոսկվայի Կայսերական Ճարտարապետական Ընկերութեան, որը մրցանակի արժանի համարեց երեք նախաձև՝ 1500, 700 և 300 րուբլով։ Առաջին մրցանակն ստացաւ Ս. Ա. Մօրավեցկիի («Кельми» ծածկանուան տակ) նախաձևը, որը և ընդունվեց մի քանի բարեփոխումներով։ Շինարարական գործը յանձնվեց Զուբաբեան և Նեպրինցեվ ճարտարապետներին, նշանակելով հոնօրար 8000 րուբլի։ Դպրոցի հոգաբարձու և տեսուչ Յ. Խունունցի նախագահութեամբ կազմվեց նաև մի յանձնաժողով՝ որպէս պատասխանատու մարմին՝ շինութեան ընթացքին հետևելու և տնտեսական գործը ղեկավարելու համար։ Այսպիսով Ներսիսեան դպրոցի նոր շինութեան հիմքը ձգվելով 3 տարի առաջ, յունիսին, այս յունիս ամսին կամ մի քիչ ուշ՝ բոլորովին կաւարտվի և առաջիկայ ուսումնական տարվայ սկզբին արդէն պատրաստ կը լինի իր հոյակապ յարկի տակ ընդունելու այնքան երկար տարիներ հին և խարխուլ շէնքի մէջ կեանք անցնող դպրոցին։

—

Թիֆլիսը առաջադիմում է, փարթամանում իր գեղեցիկ շէնքերով, և այդ գեղեցիկ շէնքերից մէկը անշուշտ Ներսիսեան դպրոցն է։ Ներկայումս հայ ազգային-դպրոցական կեանքում այդ եզակի կառուցուածքը արդէն ազատ կերպով կարող է ասել՝ «Թող տուէք մանուկներին գալ ինձ մօտ» և իր լայն թևերի տակ պատսպարել մեծ թւով ձագուկների. այնքան ընդարձակ է և լիուլի։

Դպրոցական շէնքի ընդհանուր տեսքը իր մեծ, հոյակապ հասակով աչքի է ընկնում համարեա ամբողջ Թիֆլիսից. շատ սիրուն դիրք ունի այն բարձրաւանդակը, որի վրա կառուցված է գիտութեան այդ պատմական տաճարը։

Մօտենալիս մի պատկառելի, երկիւղած տպաւորութիւն ես ստանում. այնքան վեհ է ու փարթամ գլխաւոր ճակատը։ Ինչ-որ միջնադարեան հով է փչում. կարծես կանգնած ես Անիի մայր եկեղեցու սքանչելի պատերի առաջ։ Եթէ ասէինք, թէ աւագ դուռը իր սիւնազարդ կազմութեամբ, բարձր դիրքով աւելի տպաւորիչ, հանդիսաւոր կը լինէր, այն ժամանակ էլ անհարազատ կը լինէր հայ արուեստի ոճին, որովհետև մեր ճարտարապետական պատմական յիշատակարաններում գլխաւոր մուտքերը չար և նման կառուցուածք ունեն։

Ֆասադի ամբողջ սրբատաշ մակերևոյթը շարված է մի առանձին տեսակի սքանչելի քարով, որ ոչ միայն Թիֆլիսի, այլ և շատ տեղերի համար նորութիւն է բնութեան այդ հրաշակերտ պարգևը։ Նախշերի, գոյների, երանգների մի այնպիսի զմայլելի խառնուրդ կայ մեր երկրի ծոցից դուրս եկած այդ քարի մէջ, որ իր փառահեղութեամբ ընդհանուր շինութեան տալիս է մի գրանիտեայ ապարանքի կերպարանք։ Գլխաւոր ֆասադի աջ կողմում (նայելիս դէպի ձախ) բարձրանում է մի գմբէթ՝ կառուցված վեղարաձև բարձրութեամբ, որ յիշեցնում է Սանահնի նոյնանման գմբէթը։ Այս գմբէթը, որի լուսամուտներից երևում է ամբողջ Թիֆլիսը իր բոլոր մասերով, կարող է ծառայել որպէս մի գեղեցիկ դիտարան։

Անցնենք ետևի ճակատը։ Շէնքի այս կէսը իր ոճով տարբերվում է առաջին մասից. լուսամուտներն այստեղ աւելի մեծ մեծ են և քառանկիւնի (անշուշտ դասարաններին, որոնք գլխաւորապէս այս մասում են գտնվում, աւելի լոյս մատակարարելու համար)։ Մէջտեղի պրիզմայաձև մասը (հանդերձարան) և վերևինը (սեղանատուն) դարձեալ միմեանց հետ մի ներդաշնակութիւն չեն կազմում. ներքևինը՝ իր քառանկիւնի դռներով և լուսամուտներով նմանեցված է ամբողջ յետին ֆասադին, իսկ վերևի մասը կամարաձև լուսամուտներով՝ գլխաւոր ֆասադին։ Այս մասի վրա բարձրանում են երկու աշտարակներ — երևի գլօբուսներ դնելու համար — որոնք իրանց գեղեցկութեամբ հանդերձ չեն համապատասխանում շէնքի ընդհանուր, հայկական ոճին, լինելով աւելի շուտ արաբական և հնդկա-պարսկական ոճերի մի խառնուրդ։

Մի բան էլ որ ընդհանուր տպաւորութիւնը և ոճի ամբողջականութիւնը փչացնում է, այդ աջ և ձախ թևերի կարմիր կտորներն են, որոնք սպիտակ պատերի հետ խայտաբղէտ տեսարան են ներկայացնում։ Տանիքը լաւ էր ծածկել ոչ աղիւսներով, այլ մեր հին շէնքերին յատուկ սև-կարմրաւուն թեթև սալաքարերով (Ալեքսանդրապօլի քար) կամ թէ չէ՝ սպիտակ պատերին կարելի էր տալ նոյն կարմրաւուն քարի կամ գրանիտի ողորկ։

Մտնենք ներս։

Առաջին կամ ներքին յարկը (подвальный этажъ) իր մէջ տեղաւորում է մառանադարանը, արխիվը, մարմնամարզութեան դահլիճը, շոգեշարժի հնոցներ, մեքենաներ և օդամաքրիչները։

Երկրորդ յարկը, որ գլխաւոր մուտքից մտնելիս առաջին յարկ է նկատվում, լայն և գեղեցիկ վերատեխով ու աջ ու ձախ սիւնազարդ յիշեցնում է Պետերբուրգի Էրմիտաժի գլխաւոր մուտքը, ի հարկէ փոքր մասշտաբով։ Այս յարկումն են գտնվում ուսուցչանոցը (երկու բաժնով) վերատեսչի և տեսչի կաբինէտները, դիւանատունը, ֆիզիքական լսարանը (աուդիտորիա), ֆիզիքական կաբինէտը, բժշկի ընդունարանը, սեղանատունը և 13 դասարան։

Երրորդ յարկը դպրոցի աչքն է ու պարծանքը. այս մասումն է հանդիսարանը, մի հոյակապ սքանչելի սրահ կամարաձև առաստաղով ու վերնատներով. այս դահլիճը իր երկկողմի մասերով բռնում է մօտ 9×12=108 քառակուսի սաժէն տարածութիւն և հանգիստ կերպով կարող է տանել 1000-ից աւելի մարդ։ Այս յարկումն են նմանապէս նկարչութեան և երաժշտութեան դահլիճները, խորհրդարանը և դարձեալ 15-ի չափ դասարաններ։

Այս տեսակ իւրաքանչիւր յարկը իր մէջ ամփոփելով որոշ թւով դասարաններ ու զանազան բաժանմունքներ՝ ընդհանուր առմամբ բոլորը միասին կազմում են մի ամբողջական ներդաշնակութիւն, յարմարաւոր ու գեղեցիկ, առողջապահական ու գեղարուեստական։ Երեք յարկերն էլ ունեն միաչափ մեծ և երկար միջանցքներ, ներքինը խեժահող (ասֆալտ) յատակով, իսկ վերին երկուսը տախտակամած և պարկէտ։ Դասարանները լոյս են և ընդարձակ, միայն քիչ ցածր են, ունեն ուսուցչական միայն էստրադներ մաքուր շինված։

Դպրոցի շէնքն, ինչպէս ասացինք վերևում, համարեա պատրաստ է, մնում է ներքին կահաւորումը, այնպիսի կահաւորում, որ վայել լինի և պատշաճ շինութեան։ Նորագոյն տեսակի սեղաններ և նստարաններ, գրատախտակներ, ամբիոններ, ֆիզիքական կաբինետի կարգաւորում և հարստացում նկարչական դասարանի ու թանգարանի, թատերական բեմ և դէկօրացիաներ, հանդիսարանի աթոռներ և բազկաթոռներ և այլն. այս բոլորը դպրոցի վարչութիւնից դարձեալ մի բաւական կլորիկ գումար կը պահանջեն։ Մեզ ասացին, որ հանգուցեալ Մանթաշեանի ժառանգները մտադիր են հոգալ այդ ծախքերը, որով շարունակած կը լինեն իրանց հօր սկսած գեղեցիկ գործը և հնարաւորութիւն տուած՝ առաջիկայ սեպտեմբերից նոր շէնքում սկսելու կանոնաւոր դասաւանդութիւնը։

Ի՞նչ է մնում հոգաբարձութեան և տեսչին, որ դպրոցի ներքին, ուսումնական կեանքն էլ կարողանան հնարաւոր եղածին չափ բարենորոգել, բարձրացնելով ուսման ընդհանուր մակարդակը այնպէս, որ արժանի լինի այդ համալսարանավայել շէնքին։ Միջուկը, էութիւնը պէտք է փայլուն եղէնին ու կազմին համապատասխան լինի։ Հոգաբարձութեան համար գլխաւոր հոգսերից մէկը պէտք է լինի նաև դպրոց տանող ճանապարհի բարեզինութիւնը. այժմեան պայմաններում շատ է անյարմար և դժուարին դպրոց բարձրանալը։

Մենք չը նկատեցինք նոր բարձրութեան վրա շանթարգել. անհրաժեշտ չէ՞ արդեօք այդ բանը այդպիսի մի մեծ և բարձր շինութեան համար։ Լաւ կը լինէր նաև ֆասադներից մէկի վրա ամրացված տեսնել գիտական հոյակապ հաստատութիւնների համար սովորական մեծ ժամացոյց, բարօմետր և ջերմաչափ։

Ահա Ներսիսեան դպրոցի նոր շէնքի համառօտ նկարագիրը, որ մենք կարողացանք կազմել մեր մի երկու այցելութիւններից յետոյ։ Երեք տարի առաջ յունիսին արժանայիշատակ Իզմիրլեան կաթողիկոսը հիմքը դրեց, այս տարի էլ անշուշտ բաղդ պիտի ունենանք տեսնելու դպրոցի բացման հանդէսը և օրհնութիւնը։

Գ. Լևոնեան

400-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

«Մշակի» № 99-ի մէջ իմ յօդուածը լոյս տեսնելուց յետոյ՝ ես հանդիպեցի իմ մի բարեկամին, որը այդ առիթով յայտնեց ինձ մի քանի տեղեկութիւններ՝ աշխարհաբար լեզուով Ս. Գիրք հրատարակելու հարցի մասին։

Իզմիրլեանը կաթողիկոս ընտրվելուց յետոյ դեռ Կ. Պօլիս եղած ժամանակ նրան այցելել է այդ հարցով հետաքրքրվող մի պարոն և փափաք է յայտնել իմանալու ապագայ կաթողիկոսի կարծիքը այդ նկատմամբ։ Իզմիրլեանը խոստացել է կաթողիկոս հաստատվելուց և օծվելուց յետոյ անել, ինչ որ ինքը կարող է, հայ ժողովրդին իր հասկանալի լեզուով Ս. Գիրք տալու համար։

Այդ խօսակցութեան մասին տեղեկացել էր Բրիտանական և Արտաքին Աստուածաշնչի Ընկերութեան Ռուսաստանի գործակալը. և ահա 1910 թ. վերջերում նա նոր սրբագրված աշխարհաբար 4 աւետարանների ձեռագիրը ուղարկում է Էջմիածին՝ դրա

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒԹՍՈՒՆԱԿԱՆ ԹՒԱԿԱՆՆԵՐԻՑ

—

Սակաւ եմ տեսել ես երկու եղբայր, որ այնքան խիստ տարբերվէին միմեանցից, որպէս էին Արծրունի եղբայրները։ Մէկը խիստ թխահեր, դէմքի թուխ գոյնով և զուտ արևելեան դիմագծերով, իսկ միւսը շիկահեր, գերմանացու էր նման։ Երկուսն ևս պրտասաւոր խելքի տէր մարդիկ՝ սիրում էին գիտութիւնը և աշխատանքը և շնորհիւ իրանց լուրջ բնաւորութեան՝ հասան մտաւոր կուլտուրայի և գործունէութեան բարձր աստիճանին։ Առաջինը ստեղծեց ամենաաչքի ընկնող հայ լրագիրներից մէկը, իսկ միւսը դարձաւ գերմանական պրօֆեսոր։ Անդրէաս Արծրունու հետ ես հանդիպեցի միայն մի անգամ, բայց ամենանախորժելի տպաւորութիւն թողեց ինձ վրա։ Թէպէտ և իր մասնագիտութեամբ գէօլօգ էր, սակայն նա հետաքրքրվում էր կուլտուրական կեանքի բոլոր ճիւղերով. շատ կարդացած մարդ էր, բայց, չը նայելով իր հարուստ գիտութիւններին, համեստ էր և զուսպ իր դատողութիւնների մէջ։ Նրա եղբայրը, Գրիգորը, աչքի էր ընկնում իր տարբեր բնաւորութեամբ։ Տեմպերամենտով նա մարտնչող էր և չը գիտէր զիջել, երբ կամենում էր իր միտքն անցկացնել։

Երբ ես 1884 թւի յունիսին ծանօթացայ Գր. Արծրունու հետ, նա դեռ ևս ապրում էր իր տան մէջ՝ քարվանսարայի խուլը, ուր այժմ գտնվում է Թիֆլիսի ազնուականութեան բանկը։ Նրա գործերը արդէն բոլորովին խախտված էին, և նա շատ ընկճված տրամադրութեան մէջ էր գտնվում։ Ինձ հետ խօսելու ժամանակ գանգատվում էր «մարդկանց չարութեան» վրա և առհասարակ շատ ուրախալի բան չէր տեսնում իրան շրջապատող շրջանում։ Այդ պէսիմիզմի պատճառը ի հարկէ նրա ֆինանսական նեղ դրութիւնն էր և հայրական կալուածքի [illegible] Կարող եմ մինչև անգամ ասել, որ նա դառնացած էր, սակայն այնու ամենայնիւ նրա խօսակցութեան մէջ ոչինչ բանալ բան չը կար, և որքան աւելի էր խօսում ինձ հետ, այնքան նա աւելի հետաքրքրական էր դառնում ինձ համար, որովհետև տեսայ, որ նա հիմնաւորապէս կրթված և լայն աշխարհահայեացքով մարդ է։ Վերջը ես ուշ-ուշ էի հանդիպում նրան, որովհետև նա սակաւ էր այցելում հասարակութիւնը, և միակ տունը, ուր երբեմն վիճակվում էր ինձ տեսնել նրան, Թիֆլիսի առևտրական բանկի այն ժամանակվայ կառավարիչ Թամամշևի տունն էր։ Այնտեղ կիրակի երեկոները հաւաքվում էր փոքրաթիւ հասարակութիւն, որը բաղկացած էր, բացի մի քանի հրապարակախօսների կանանցից, և գրողներից, որովհետև Մ. Թամամշեանը, որպէս յայտնի է, շատ սիրահար էր գրականութեան։ Նա այն ժամանակ արդէն աչքի էր ընկնում իր լուրջ կրթութեամբ, որը ընդարձակում էր գլխաւորապէս արևելագիտութեան վերաբերեալ գրուածքների ընթերցանութեամբ։ Ամենից շատ հետաքրքրվում էր Բիւզանդիայի պատմութեամբ և հայերի յարաբերութեամբ բիւզանդացիների հետ։ Յետոյ մի քանի տարի Լէյպցիգ և Պարիզ ապրելով, նա աւելի հիմնաւորապէս ուսումնասիրում էր այդ շրջանը, բայց նրա արդէն սկսվող հիւանդութիւնը չէր թողնում նրան իրագործել իր մտադրութիւնը, այն է գրել գիրք հայ-բիւզանդական յարաբերութիւնների մասին։ Արդէն ուշ էր և վշտացած ասում էր ինձ. «Ի զուր այսքան տարի նստեցի բանկում։ Ես պէտք է երիտասարդութեանս ժամանակ ամբողջապէս նուիրվէի գիտութեան։ Այն ժամանակ, շատ կարելի է, մի բան կանէի»։ Այդ ազնիւ և սիրելի մարդը, որը ամեն նրան ճանաչողների կողմից մեծ համակրութիւն էր վայելում, իր տան մէջ ոչ միայն հիւրասէր և վերին աստիճանի հետաքրքրաշարժ տանտէր էր, այլ և իր քաղցր վարմունքով և հումօրով ուրախ տպաւորութիւն էր գործում իր հիւրերի վրա։ Մշտապէս լինում էին նրա մօտ՝ Աբգար Յովհաննիսեանը, Ա. Արասխանեանց՝ վերջը հայերէն «Մուրճ» ամսագրի խմբագիրը, Փիլիպպոս Վարդանեան՝ Շիլլերի, Սմայլսի և Է. դէ-Ամիչիսի թարգմանիչը, Տէր-Մարկոսեան՝ «Մշակ» լրագրի երկարամեայ աշխատակիցը, Ն. Ծովիանձէ և այլն։

Աբգար Յովհաննիսեանը այն ժամանակ կը լինէր 30 տարեկանից մի փոքր անց։ Իր կենսուրախութեամբ, խելքով և սրամտութեամբ նա հմայում էր բոլորին, և ուր էլ երևար, ընդհանուրի ուշադրութիւնն էր գրաւում իր վրա։ Բացի մտաւոր աչքի ընկնող յատկութիւններից և բնածին ճարտարախօսութիւնից նրան օգնում էր նրա աշխարհային դաստիարակութիւնը և լեզուների գիտութիւնը։ Նա կատարելապէս տիրապետում էր գերմաներէն և ֆրանսերէն լեզուները և շնորհիւ Ֆրանսիայում և Գերմանիայում երկարատև մնալուն՝ ծանօթ էր նոյնպէս այդ երկիրների կեանքի և գրականութեան հետ։ Անկարելի էր նրա հասարակութեան մէջ ձանձրոյթ զգալ. ընդհակառակը նա ընդունակ էր զբաղեցնել և ուրախութիւն պատճառել մի ամբողջ հասարակութեան և այդ բանում, կարծեմ, հաւասարը չունէր Թիֆլիսեցի իր ժամանակակիցների շրջանում։

Պատանեկական հասակից նա աշխատում էր անուն հանել հրապարակախօսութեան և գրականութեան մէջ և այդ ասպարէզում եռանդով աջողութիւն էր փնտռում՝ հրատարակելով «Փորձ» ամսագիրը և ապա «Արձագանք» շաբաթաթերթը։ Նա ամբողջապէս նուիրված էր այդ գործին և դա կատարելապէս համապատասխանում էր նրա սիրուն դէպի գրականութիւնը և նրա ցանկութեանը՝ նպաստել կուլտուրայի զարգացմանը հայերի միջև։

Չը նայելով իր շարժունութեանը նա ամեն օր մի քանի ժամ անց էր կացնում իր առանձնասենեակում մեծ գրասեղանի առաջ, որի վրա կուտակված էին գրքեր զանազան լեզուներով։ Այստեղ կարելի էր հանդիպել նոյնպէս Յակովբ Տիգրանեանին, բանաստեղծ Գէորգ Բարխուդարեանին, Փիլիպպոս Վարդանեանին, Երիցեանին և այլոց։ Նրանք բոլորն էլ հետաքրքրական մարդիկ էին, հմուտ հայ գրականութեան և պատմութեան և միշտ հետաքրքրական էր նրանց հետ խօսակցութիւնը։ Բարխուդարեանը և Վարդանեանը սիրով խօսում էին բանաստեղծութեան մասին, այնպէս որ վերջինս, թէպէտ և պրօզաիկ, աւելի էր յափշտակվում, քան բանաստեղծ Բարխուդարեանը։ Զգայուն և կրքոտ, նա խօսում էր արագ և հիացմունքով, զարդարելով իր պատմուածքը բազմաթիւ յիշողութիւններով Կ. Պօլսի, Վենետիկի, Գերմանիայի մասին և այլն։ Հիմնաւորապէս ծանօթ լինելով հայ լեզուի բոլոր բարբառներին, նա մեզ եռանդով օգնում էր հայ բանաստեղծութիւններ և արձակ պատմուածքներ թարգմանելու ժամանակ «Armenische Bibliotek»-ի համար, որը Աբգար Յովհաննիսեանը թարգմանում էր այն ժամանակ իմ աշխատակցութեամբ։ Այդ գրադարանը հրատարակվեց ընդամենը տասը հատորիկ, որոնք բովանդակում էին Պատկանեանի, Րաֆֆիի և Պռօշեանի պատմուածքները, գրականական էսկիզներ, Գաբրիէլ Սունդուկեանի մի պիէսը, հայկական առածներ և այլն։ Մի յայտնի աստիճան նա ծանօթացրեց եւրոպական գիտնականներին հայկական նոր գրականութեան հետ, որի մասին մինչև այդ ժամանակ նրանցից ոչ ոք ոչինչ հասկացողութիւն չունէր։ Դրանից յետոյ լոյս տեսած ընդհանուր գրականութեան պատմութիւնների մէջ գտնվում են արդէն հայկական նոր գրականութեան տեսութիւններ, որոնք առաջ չէին կարող լինել նիւթի պակասութեան պատճառով։

Շիրվանզադէն այդ ժամանակ նոր էր սկսել իր գրական գործունէութիւնը և դեռ ճանապարհ էր որոնում, որով պէտք է ընթանար, թէպէտ և նրա առաջին պատմուածքներից՝ Բագուի հայերի կեանքից՝ երևում էր, որ այդ շրջանում նա կարող է աջողութիւն ունենալ։ Հայ ուրիշ գրողների նման սուղ էր նրա նիւթական դրութիւնը, և նա համբերութեամբ երկար սպասում էր իր դրութեան բարւոքմանը։ Թէպէտ և շատ երիտասարդ՝ նա շատ սակաւ էր ուրախ լինում, և այդ նրա տրամադրութիւնը կարծեմ իր դրոշմն է դրել նրա գրուածքների վրա։ Առհասարակ սակաւ է կենսուրախութիւնը հայ գրականութեան մէջ և ուրախ հումօրը կատարելապէս բացակայում է։

Կեանքի մէջ հումօր կը տեսնէք միայն բուն Թիֆլիսեցի հայերի մէջ, սակայն այդ ուրախութիւնն ևս կարծես միայն արտաքուստ է։ Իսկական կենսուրախներ շատ սակաւ են, գոնէ վրացիների հետ համեմատած։

Առանց հումօրի չէր հնազէտ Երիցեանը, որը համարեա միշտ ժպիտը երեսին գալիս էր Աբգար Յովհաննիսեանի մօտ և մինչև անգամ լուրջ խօսակցութեան ժամանակ սիրում էր սրախօսել, թէպէտ և ոչ միշտ աջող, այնպէս որ սրամիտ Աբգար Յովհաննիսեանը երբեմն նրան կանգնեցնում էր։

Արասխանեանը իր ամբողջ կեանքի ընթացքում աշխատում էր անդադար և բաւական երկար ժամանակ հրատարակեց «Մուրճ» ամսագիրը, որի առաջին համարը կարծեմ լոյս տեսաւ 1888 թւի յունվարի 1-ին։ Խմբագրատունը գտնվում էր Ա. Յովհաննիսեանի նախկին տան մէջ, Գանովսկայա փողոցի վրա, և Նոր-Տարվայ ու նոր ամսագրի դիմաւորման համար հաւաքվել էին մօտ տասը գրականագէտներ։ Նոր ամսագրին դիմաւորեցին ոտանաւորներով, և ուրախ ճառերով, և բոլոր ներկայ եղողները, որոնք այն ժամանակ դեռ երիտասարդ էին, մեծ հիացմունքով խօսում էին գրականութեան մասին։ Սակայն ժամանակի ընթացքում նրանց ոգևորութիւնը թուլացաւ և նրանց մեծամասնութիւնը դադարեց հոգ տանել դրա մասին։

Արասխանեանցը մինչև վերջին տարիները իսկական գրականական մշակ էր և հաւատարիմ յամառութեամբ աշխատում էր կազմել հայկական պատմա-աշխարհագրական էնցիկլօպէդիա։ Չը գիտեմ արդեօք աւարտեց նա իր աշխատութիւնը թէ ոչ, բայց եթէ նա այդ աշխատութիւնը ընդհատել է, այդ երևի միայն նրա համար, որ յոյս չէ ունեցել երբևիցէ հրատարակել նրան։

1885 թւին ես ծանօթացայ Նոյնպէս

տպագրութեան համար վեհ. կաթողիկոսի թոյլտուութիւնն ստանալու։

Բայց դժբաղդաբար մինչև այդ ձեռագրի էջմիածին հասնելը Իզմիրլեանն արդէն վախճանված է լինում և սինօդը ձեռագիրը վերադարձնում է Պետերբուրգ, յայտնելով միենոյն ժամանակ, որ միայն կաթողիկոսը կարող է տալ այդպիսի թոյլտուութիւն։

Այդ ժամանակից անցել է արդէն համարեա տարի ու կէս. մենք հիմա ունենք նոր կաթողիկոս։ Աստուածաշունչի Բրիտանական Ընկերութիւնը, որ տասնեակ տարիներից ի վեր Ս. Գիրք է տարածում ի միջի այլոց նաև ամբողջ Ռուսաստանում և որի գրախանութը Թիֆլիսում գտնվում է Գօլովինսկի պրօսպեկտի վրա, № 35, Զուբալօվի տան խանութներում, այդ ժամանակի ընթացքում պատրաստել է տուել աշխարհաբար Նոր Կտակարանի մի նոր ուղղված ձեռագիր՝ նորընտիր կաթողիկոսին ներկայացնելու համար։ Եթէ կաթողիկոսը համաձայնութիւն տայ այդ աշխարհաբար թարգմանութեան տպագրութեան համար, Աստուածաշնչի Ընկերութիւնը իր ծախքով կը տպագրէ այդ Նոր-Կտակարանը էջմիածնի տպարանում և յետոյ էժան գնով կը տարածէ ժողովրդի մէջ։

Այդ կերպով էջմիածնի տպարանը ազատ կը մնայ աշխարհաբար լեզուով Ս. Գիրք հրատարակելու ծախքից և ընդհակառակն կը ստանայ բաւական խոշոր եկամուտի մի մշտական աղբիւր, որովհետև կասկած չը կայ, որ Նոր-Կտակարանը տպագրվելուց յետոյ կը տպագրվի նաև Հին-Կտակարանը։ Ուրեմն մեր այդ ունեցած տեղեկութիւններին նայելով, Ս. Գրքի տպագրութիւնից էջմիածինը միայն օգուտ կունենայ՝ ազատ մնալով ամեն ծախքերից։

«Մշակի» № 103-ի մէջ Վաղարշապատից գրված թղթակցութիւնից մենք տեսնում ենք, որ էջմիածնում արդէն վճռված է հայ տպագրութեան 400-ամեակը տօնել հոկտեմբերի 13-ին և որ կենտրօնական յանձնաժողովն արդէն նախագիծ է մշակել այդ տօնախմբութեան համար, որ և հաստատվել է Նորին Վեհափառութեան կողմից։

Այդ ծրագրի մէջ կայ մի կէտ, որ այսպէս է ասում.

ե) «Հրատարակել հանրամատչելի գրքոյկ, համաձայն յօբելեանական յանձնաժողովի 3-րդ արձանագրութեան 3-րդ յօդուածի, և ցրել բոլոր դպրոցների աշակերտների և ժողովրդի շրջանում ձրի»։

Արդեօք այդ նպատակի համար ամենայարմար գրքոյկը աշխարաբար Նոր-Կտակարանը չէր լինի։ Եթէ մինչև այժմ էջմիածնում լինողներն իրանց կարող էին արդարացնել, ասելով թէ աշխարհաբար Ս. Գրքի թարգմանութեան և տպագրութեան համար պէտք եղած միջոցները չը կան, այժմ այդ պատճառանքն էլ վերանում է, քանի որ Աստուածաշունչի վերոյիշեալ Ընկերութիւնը պատրաստակամութիւն է յայտնում դրա բոլոր ծախքերն իր վրա առնելու։ Ուրեմն իրաւունք ունենք սպասելու, որ Նորին Վեհափառութիւնը համաձայնութիւն կը տայ աշխարհաբար Ս. Գիրք տպագրելուն և ժողովրդի մէջ տարածելուն։

Մ. Դերձակեան

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Սպիտակ ծաղկի տօնը Նովօրոսսիյսկում

Նովօրոսսիյսկ, 11 մայիսի

Թոքախտի դէմ մաքառող տեղիս վարչութիւնը ամսիս 7-ին տօնեց Սպիտակ Ծաղկի տօնը։

Դեռ մէկ շաբաթ առաջ վարչութիւնը սկսել էր ժողովրդի մէջ տարածել փոքրիկ բրօշիւրներ և թերթիկներ թոքախտի նիւթի վերաբերեալ, իսկ ամսիս 6-ին, քաղաքի զանազան մասերում, դասախօսում էին տեղիս բժիշկները, բացատրելով հանդիսականներին թէ որպիսի մեծ չարիք է թոքախտը և ինչքան պատանի և երիտասարդ կեանքեր է խլում մեզանից։

Ժողովուրդը մեծ համակրանքով էր վերաբերվում դէպի այդ տօնը, և պէտք է խոստովանել, որ այս տարի աջողութիւն ունեցաւ նիւթականապէս։

Վարչութիւնն իր վերջին ճիգն էր թափել, որ աւելի շքեղացնի տօնը։

Օրը գեղեցիկ և տաք էր։

Առաւօտեան ժամը 9-ին ամբողջ մասնակցողների, աւտօմօբիլների, վէլօսիպէդիստների շքեղ երթն էր զինւորական երաժշտութեան ուղեկցութեամբ քաղաքի գլխաւոր փողոցով։ Ընդամենը բաժանված էր 70 տուփ և ցրված քաղաքի ամբողջ մասերում. գեղեցիկ տպաւորութիւն էր թողնում գիտողի վրա, երբ փոքրիկ երեխաները վազելով կանգնեցնում էին ծաղիկ ծախող տիկնանց և խնդրում սպիտակ ծաղիկ ու ձգում իրանց լուման տուփի մէջ։ Գովելի է տեղիս նաւահանգստի բանւորների զգացմունքը, որոնք ահա մէկ ու կէս ամիս է առանց աշխատանքի են, Դարդանէլի փակման պատճառով, բայց բոլորը խոնարհ կերպով մօտենում էին տուփին, ձգում իրանց վերջին կօպէկները, և ուրախ ու վառ սրտով ստանում գեղեցիկ սպիտակ ծաղիկը։ Քաղաքի բոլոր սինեմատօգրաֆները իրանց այդ օրվան եկամուտը ամբողջովին յատկացրել էին այդ օրվայ տօնին, իսկ խանութպանների մեծ մասը օրվան առեւտրի որոշ տոկոսը։

Ընդհանուր մուտք եղաւ մօտաւորապէս 3,700 ր., որից 25 տոկոսը պէտք է յատկացնեն, Թոքախտի դէմ Կռւող Կովկասեան Լիգային։

Հմ. Մակարեան

ԽՈՇՈՐ ԿՏԱԿ ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼՈՒՄ

Մի քանի ամիս առաջ էր, որ «Լոյսի» էջերում արձանագրեցի տեղիս պատուաւոր քաղաքացի Պետրոս Թոփալեանի մի նուիրաբերութեան մասին. նա 5000 ր. նուիրելով տեղիս եկ.-ծխ. դպրոցին, իբրև անձեռնմխելի գումար, պարտաւորեցնում է հոգաբարձութեանը պահել 4 թոշակաւոր դպրոցում, դրամագլխի տոկոսներով, որոնցից երկու ամենաաջող աւարտածները շարունակելու են իրանց ուսումը տեղիս գիմնազիոններում։

Դրեթէ միաժամանակ յարգելի նօտար Մարտիրոս Զայցեանը մի ծխական ժողովում առաջարկ դրեց՝ հիմնել մի ֆօնդ, որի տոկոսիքով եկ.-ծխ. դպրոցն աւարտած գոնէ մի ընդունակ աշակերտ շարունակել կարողանայ իր ուսումը միջնակարգ ու բարձրագոյն դպրոցներում։ Ու, իր կողմից իբր այդ ֆօնդի հիմք պարտաւորութիւն յայտնեց նուիրել 500 ր.։

Իսկ ամենախոշորը, որն իսկական դրդիչն է երկտողիս, այդ համեստափայլ Վարվառէ Տէր-Գաբրիէլեան տիկ. Քարաքաշի կտակն է։

Ցարգելի տիկինը յայտնի Գաբրիէլ քահ. Պատկանեանի դուստրն է, մեր անմահ բանաստեղծ Գամառ-Քաթիպայի քոյրը։ Նրա զաւակները պրօֆ. Նիկողայոս, բժ. Պետրոս, իրաւաբան-նօտար Ալէքսէյ Քարաքաշները, դուստրը՝ տիկին Իւլիա Սպէնդիարեան, մասամբ ամբողջ ռուսահայութեան, մասամբ Ղրիմի հայութեան մէջ որոշ անուն ու դիրք են ստեղծած։ Դրանց բոլորին այդպէս փայլուն, առաջնակարգ դաստիարակութիւն-կրթութիւն տուող մայրը, բնական է, իր կեանքի վերջալոյսին մի խելացի, հանրօգուտ և օրինակելի ակտ կատարեր։ Ու այսօր նրա մտադրութիւնը արդէն մարմին է առել։

Նօտարական կարգով տիկ. Վարվառէ Քարաքաշը իր սեփական տունը՝ քաղաքիս առաջնակարգ փողոցների անկիւնում, մօտ 60,000 ր., արժեցող կտակում է տեղիս եկեղեցական ազգատաց հոգաբարձութեանը, որպէսզի դրանից ստացված արդիւնքը— դուրս գալով բնակարանային անհրաժեշտ ծախքերը— հոգաբարձութիւնը գործադրէ այսպէս.

1) Հիմնէ 4 թոշակ ա) ամուսնու, բ) իր, գ) հանգուցեալ որդի Պօղոսի և դ) Ռափայէլ Պատկանեանի անունով (Գամառ-Քաթիպայի)։

2) Նրանցից երկուը—արական կամ իգական—ուսանելու են պետական բարձրագոյն դպրոցներում և Պետերբուրգի գիւղատնտեսական կուրսերում, Ղրիմի հայ-լուս. ազգատ բնակիչներից, իսկ մէկը (Գամառ-Քաթիպայի անուանը) Իւրիեվի կայսերական համալսարանում, առաւելութիւն տալով Նոր-Նախիջևանի բնիկին։

3) Նպաստի քանակը որոշում է հոգաբարձութիւնը, նայելով տնից ստացած արդիւնքին, բայց իւրաքանչիւրը չը պիտի լինի տարեկան 420 ր. աւելի։

4) Թոշակաւորներին ընտրում է հոգաբարձութիւնը, ցուցակը ներկայացնում է ի հաստատութիւն կտակարարի որդոց՝ պրօֆ. Նիկողայոս և բժ. Պետ. Քարաքաշներին։

5) Նպաստը տրվում է նրա մահից երկու տարի վերջը, համալսարանի թոշակաւորներին 4, 5-ամեայ բարձրագոյն կուրսերին 5 տարի. թոշակաւորի լաւ չը սովորելու դէպքում— եթէ դրա պատճառը լուրջ հիւանդութիւնը չէ—նպաստն ընդհատվում է։ Նպաստելու կերպն ու որակը հոգաբարձութիւնը որոշում է անկախ։

6) Այդ երկամեայ ժամանակամիջոցի եղած արդիւնքից պէտք է հոգացվի նրա թաղման, ժառանգութեան մէջ հաստատվելու և տունը կարգի բերելու ծախքերը՝ մնացորդը դարձնելով պահեստի գումար։

6) Իւրաքանչիւր տարի, մահվան տարեդարձի ևս՝ Վարվառէ կոյսի տօնի օրը հոգաբարձութիւնը պարտաւորվում է հոգեհանգիստ կատարել տալ՝ տալով հոգևորականութեանը 50 ր. և 50 ր. էլ աղքատներին բաժանել։

7) Եթէ կտակակատարը մինչև իր մահը այդ տունը ծախէ ու նորը գնէ, թէ նոր կալուածքը և թէ աւելացած փողը մնում է նոյնպէս հոգաբարձութեանը, վերոյիշեալ նպատակների գործադրութեան համար։

Կտակն իր ուժի մէջ է մտնում նրա մահից յետոյ։

Երուանդ ք. Նալբանդեան

Սիմֆերոպօլ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Պետերբուրգից «Тифл. Листокъ» թերթին հեռագրում են, որ Կովկասի Փոխարքան մի զեկուցումն է ներկայացրել մինիստրական խորհրդին, որով պնդում է, որպէսզի Կովկասի համալսարանը Թիֆլիսում բացվի։

✦ Վաճառականական բանկին պաշտօնապէս անդամագրվելու օրերից՝ մայիսի 21-ին գնված բաժինների ընդհանուր գումարը հաւասարվում է 2.218,000 ր. գումարի։

✦ Տեղական «Закавк. Рѣчь» թերթի խմբագրութիւնը իր թերթի № 113-ում բնորոշելով «Մշակի» յօբելեանը, մեծ գովեստով է խօսում «Մշակի» գործունէութեան մասին հայ անդաստանում։ Վերջում խմբագրութիւնը ողջունում է «Մշակի» 40-ամեայ գործունէութիւնը և յարատեւութիւն է մաղթում նրան։

✦ Կովկասի Փոխարքան թոյլատրեց Վլադիկավկազի քաղաքային ինքնավարութեան 800,000 ր. գումարի փոխառութիւն կնքել։

✦ Մայիսի 20-ին, մօտաւորապէս ժամը 4-ին Թիֆլիսում կարկուտ տեղաց, որին հետևեց անձրև։ Բարեբաղդաբար կարկուտը երկար չը տևեց, որով քաղաքիս շրջակայքում գտնվող այգիներին զգալի վնաս չը պատճառեց։

✦ Մայիսի 21-ին, լուսադէմին, Թիֆլիսում վախճանվեց հասարակական գործիչ հայազգի Աղալօ Թումայեվը։ Հանգուցեալը գործել էր և երկար տարիների ընթացքում ապրելով Թիֆլիսում մասնակցում էր եռանդուն կերպով վրաց հասարակական բոլոր գործերին։ Նրա ջանքերով երկու տարի առաջ Դիղուբէում հիմնվեց գրադարան-ընթերցարան իր սեփական տանը, որի վարիչներից մէկը և եռանդուն հանգուցեալն էր։

✦ Կիրակի, մայիսի 20-ին, Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ արհեստաւորների աւագի ընտրութիւնը։ Մի շարք թեկնածուների շարքից ձայների ճնշող մեծամասնութեամբ Թիֆլիսի արհեստաւորների աւագ ընտրվեց Թիֆլիսի կազմարարների ուստաբաշի Ցաւկովը Բարսեղեանը, որը Թիֆլիսում գիտակից արհեստաւորի համբաւ ունի իր ժիր գործունէութեան շնորհիւ։

✦ Թիֆլիսի ժողովարանը մայիսի 20-ից տեղափոխվեց ամառային շէնութիւնը, Միքայէլեան փողոց։

✦ Կիրակի, մայիսի 27-ին, քաղաքային ինքնավարութեան շէնութեան մէջ տեղի կունենայ Թիֆլիսում պօլիտեխնիկական դասընթացքների հիմնադիրների ժողովը վերջնական միջնորդութիւնը խմբագրելու համար։

✦ Երէկ, մայիսի 22-ին քաղաքային դումայի ֆինանսական մասնախումբը Ե. Սիվերսի մասնակցութեամբ քննեց քաղաքի եկամուտը։

✦ Իրաւաստ Ա. Ֆիշերը հրաժարվեց իր թեկնածութիւնը դնել Բագուի քաղաքագլխի պաշտօնի համար։

✦ Ժողովրդական Տան հայկական սեկցիան խնդրում է յայտնել, որ Զարիֆեանը շտապողական հեռագիր ստանալով՝ մեկնեց Ալէքսանդրօպօլ, որի համար էլ այսօրվայ «Վարձու. կին» վօդեվիլի փոխարէն գնում է «Բայղուշ» 2 գործ. կօմեդիան։

✦ Առևտրական գիտելիքների և օտար լեզուների Տ. Փիլօյեանի դասընթացքներում աւարտական քննութիւնները ներկայ տարվայ ընթացքում վերջացան։ Ընթացիկ տարվայ մէջ դասընթացքներում եղել են 228 ունկնդիր և 42 ունկնդրուհի։ Դասընթացքների առևտրական բաժինը աւարտել են 163 մարդ, որոնցից 14-ը ռուս, 18-ը վրացի, 116-ը հայ և 15-ը զանազան ազգերից։

✦ Մայիսի 20-ին, գիշերվայ 10 ժամին, Հալաբարում վիրաւորվեց Գարեգին Վարդանեանի ձեռքով Թիֆլիսեցի Ցովսէփ Փարսեղեանը, որի կեանքին վտանգ է սպառնում։ Մահափորձի պատճառը անձնական վրէժն է։ Վարդանեանը ձերբակալված է։

✦ Մայիսի 20-ին, երեկոյեան, Ելիզավետինսկայա և Ռէուտօվսկայա փողոցների անկիւնում գտնվեց մի ընկեցիկ երեխայ արական սեռի, մօտ մի ամսական։ Նրան ուղարկեցին Օլգինսկի ապաստարանը։

✦ Մայիսի 21-ին II քաղաքամասում ձերբակալվեց Գէորգ Ցովհաննիսեանը, որը, Թիֆլիսում ապրելով կեղծ անցագրով, խուսափում էր զինւորական ծառայութիւնից։ Նա ուղարկված է Կարսի զինւորական գլխաւորին։

✦ Մայիսի 21-ին Աւճալսկայա և Թումանօվսկայա փողոցների անկիւնում Թիֆլիսեցի Նիկօլայ Պետուխօվը և Եվստաֆի Մերաբիշվիլին վէճի բռնվելով անձնական պատճառներով, սկսեցին կռւել, որի ժամանակ Մերաբիշվիլին դանակով վիրաւորեց Պետուխօվին, որի կեանքը վտանգի մէջ է։

✦ «Տիտանիկ» նաւի խորտակման ժամանակ ովկիանոսին զոհ է գնացել երգահաւատարմատար Հ. Աբրադաձէն, որը բաւական յայտնի անձնաւորութիւն էր Թիֆլիսի հասարակութեանը։

✦ Բագւում թալանված է Միքայէլեան հիւանդանոցի դրամարկղը։ Ցափշտակված է 2,600 րուբլի։

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

✦ Իւրիեվի համալսարանում.—Պետական քննութիւն տուող՝ Իւրիեվի համալսարանի 243 իրաւաբան-ուսանողներից 102-ը կտրվել են։

✦ Կեանքի սարսափները.—Աստրախանի «Բուզան» կայարանի ծառայող Պանինը, մալարիա հիւանդութիւնից սոսկալի տանջվելով, խնդրեց իր կնոջը պատրաստել հաւի սուպ։ Կինը պատուիրեց նրան մորթել մի հաւ։ Պանինը գնաց իր փոքրիկ սենեակը, որտեղ մորթեց իր 3 տարեկան որդուն, ասելով կնոջը՝ «տես, ինչ մեծ հաւ եմ մորթել»։ Ցետոյ, հասկանալով իր արածը, խելագարութեան նշաններ ցոյց տուեց ու տարվեց հիւանդանոց։

Գաբրիէլ Սունդուկեանցի հետ, որի պիէսների մասին ես դեռ 1884 թւին յօդուած տպեցի «Magazin fuer die literatur des Auslandes»-ի մէջ. այդ յօդուածի ռուսական թարգմանութիւնը տպված էր «Кавказъ» լրագրի ֆէլիէտօնում։ Հէնց այդ օրը Աբգար Ցովհաննիսեանը ճաշում էր Սունդուկեանի մօտ նրա ամարանոցում, Կրծանիսում, և ցանկալով մի սիւրպրիզ անել նրան՝ դրեց «Кавказъ» լրագրի բաց համարը նրա անձեռոցիկի տակ։ Սիւրպրիզը կատարելապէս աջողվեց, որովհետև Սունդուկեանը, չիմանալով այդ յօդուածի լոյս տեսնելը, շատ էր ուրախացել։

Սունդուկեանի «Պէպօն» էր իմ տեսած առաջին պիէսը հայկական թատրօնում, ուր ներկայ էր ինքը ներկայացմանը և շատ բան բացատրեց ինձ։ Դժբաղդաբար, այն ժամանակվայ հայկական խումբը աչքի ընկնող ույժեր չունէր, որը առաւել ես նըկատելի էր դառնում, երբ Ադամեանն էր մասնակցում ներկայացմանը։ Նա և Սունդուկեանը ծանօթացրին ինձ հայկական բեմի հետ, և մեծ գոհունակութեամբ խօսակցում էի երկուսի հետ ես։ Ոչ բնաւորութեամբ, ոչ էլ տեմպերամենտով նրանք նման չէին միմեանց, սակայն ինչ մէկին պակասում էր, գտնում էի միւսի մօտ։ Սունդուկեանը գրաւում էր ինձ իր հանդարտութեամբ, տրամադրութեան հաւասարակշռութեամբ և սրտակցութեամբ, որով նա վերաբերվում էր մարդկանց առհասարակ։ Նա գեղարուեստի ֆանատիկոս չէր և իր բոլոր պիէսների մէջ խստութեամբ պաշտպանում էր բարոյականութեան սկզբունքները։ Չէր կամենում միայն զուարճացնել, այլ և բարւոքել իր հանդիսականներին։ Նրա էտիկայի մէջն է պարունակվում նրա նշանակութիւնը ոչ միայն որպէս գրողի, այլ և որպէս մարդու, որովհետև Սունդուկեանը միշտ բարձր էր կանգնած առօրեայ կեանքի կռիւներից և արժանաւորութեամբ արդարացրեց սիրված գրողի իր կոչումը։

Պետրոս Ադամեանի հետ ես ծանօթացայ արդէն նրա կեանքի վերջին տարիներում, նրա վերջին անգամ Թիֆլիսում գտնվելու ժամանակ։ Առաջին անգամ ես նրան տեսայ թատրօնում Համլէտի դերում և մինչև այժմ չեմ մոռացել այն խորին տպաւորութիւնը, որ ինձ վրա գործեց նրա ինքնուրոյն և օրիգինալ խաղը։ Կողքիս նստած էր մի այլազգի, որը անգիր գիտէր Համլէտը և հետևում էր Ադամեանին աճող հիացմունքով։

— Դուք պէտք է ծանօթացնէք ինձ նրա հետ,—դիմեց ինձ օտարազգին, և վերջին անտրակտում մենք միասին գնացինք կուլիսների ետևը, ուր մեզ դիմաւորեց գեղեցիկ ձեւերով մի իսկական ջէնտըլմէն, որը ֆրանսիացու նման խօսում էր ֆրանսերէն և իտալացու նման իտալերէն։ Դա Ադամեանն էր։ Նրա ազնիւ դէմքը, գեղեցիկ դիկցիան և ոգևորված խօսակցութիւնը գիւթեցին ինձ, և ես մեծ յօժարութեամբ ընդունեցի նրա հրաւէրը՝ այցելել նրան։ Մենք շուտով բարեկամացանք և երկար ժամեր խօսակցում էինք Շէքսպիրի և առհասարակ գրականութեան մասին։ Նա բնակվում էր այն ժամանակ Բարեատինսկայա փողոցում իշխ. Թումանեանի տանը, ուր երեք սենեակ ունէր բռնած, ուր միշտ տիրում էր գեղեցիկ անկարգութիւն։

Նրա կուռքն էր Շէքսպիրը։ Նրա ուսումնասիրութեանը նանուիրում էր իւրաքանչիւր ազատ ժամը, որ նա շատ չունէր, որովհետև նրա մօտ միշտ նստած էին հիւրեր, մանաւանդ կանայք։ Նրանք կատաղիլապէս պաշտում էին նրան, բայց եթէ մինչև անգամ գոհ չէր լինում նրանց այցելութիւնից, եթէ մինչև անգամ գլխացաւը կամ ջղերի յոգնածութիւնը տանջում էր նրան, նա այնու ամենայնիւ սիրով էր դիմաւորում նրանց, որպէս իսկական ջէնտըլմէն, և երբեք չէր պակասեցնում իր ուշադրութիւնը դէպի նրանց. անտանելի էին նրա ֆիզիկական տանջանքները այդ վերջին տարիները, և յաճախ ներկայացումից յետոյ նա ուշաթափ էր լինում թատրօնում։ Սակայն չը նայելով իր ջղայնութեանը՝ Ադամեանը չէր դադարում հետաքրքրվել գեղարուեստով, գրում էր բանաստեղծութիւններ, նոյնպէս և փոքրիկ պատկերներ, թէպէտ և ինքն զգում էր, որ ինքը միայն գիլէտանտ է այդ երկու շրջաններում։ Շատ անգամ ես նրան գտնում էի կատարելապէս թուլացած և յոգնած, բայց հէնց որ մենք խօսք բացինք գեղարուեստի կամ Իտալիայի մասին, նրա ոգին սաւառնեց. նա ոգևորվում էր, և մենք ամբողջ ժամերով թափառում էինք բանաստեղծութեան աշխարհում, մոռանալով կեանքի որևէ պրօզա։ Բարեկամանալով ինձ հետ՝ նա յաճախ գանգատվում էր ինձ, թէ նեղ է իր արտիստական գործունէութիւնը, և ցանկութիւն էր յայտնում Վիէննա գնալ՝ այնտեղ բեմի վրա փորձելու իր բաղդը։ Այդ ցանկութիւնը գնալով հիմք բռնեց նրա մէջ, և թէպէտ ես նրա ուշադրութիւնն էի հրաւիրում այն դժուարութիւնների վրա, որոնց հետ կապված էր նրա ցանկութեան իրագործումը՝ գերմաներէն լեզուն չը գիտենալու պատճառով, նա այնու ամենայնիւ չէր թողնում իր մտադրութիւնը, և ես ինքս սկսեցի հաւատալ, որ աջողութիւն կունենայ։ Սակայն նրան վիճակված չէր նոր փառք ձեռք բերել նոր ասպարէզի վրա Կ. Պոլսում, ուր նա գնաց 1889 թւի ամառը. նա հիւանդացաւ և մի քանի ամսից յետոյ վախճանվեց։ Կարճ էր այդ հազուագիւտ արտիստի և հրաբխային հոգով գիւթիչ մարդու կենսական ճանապարհը։ Որպէս միյնակ աստղ՝ նա փայլեց հայկական բեմի վրա, որը մինչև այդ ժամանակ, ոչ էլ յետոյ չը տեսաւ մի այդպիսի օրիգինալ, ինքնուրոյն դերում կրող զօրեղագոյն տաղանդ։

Ադամեանի մահից երկու տարի յետոյ ես այցելեցի Կ. Պօլսում, կաթոլիկների գերեզմանոցում, նրա գերեզմանը, և ախորժելի էր ինձ տեսնել նրա վրա ծաղկող ծաղիկներ և մահարձան։ Երկար կանգնած էի այնտեղ պարզ գարնանային առաւօտեան և վշտալի մտածում էի վաղաժամ վախճանված բարեկամիս պայծառ յոյսերի և վեհագոյն ձգտումների մասին, որը ապրում էր և շնչում էր գեղարուեստով։ Հէնց այդ օրը ես գնացի էլի երկու հայ բանաստեղծների՝ Պետրոս Դուրեանի և Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի գերեզմանների այցելութեան, որոնք նոյնպէս ոգևորված էին սիրով դէպի ամեն ինչ, որ գեղեցիկ է, և որպէս Ադամեանը մեռան երիտասարդ հասակում։

Դուրեանը հանգչում է Սկիւտարում բարձրադիր տեղում, որտեղից բացվում է ընդարձակ և գեղանկար տեսարան Պերայի և կապուտակ Բոսֆորի մի մասի վրա։ «Հառաչներ բարեկամի գերեզմանի մօտ» գեղեցիկ ոտանաւորի մէջ նա խօսում է նոյն տեսակ տեսարանի մասին և կանգնած լինելով նրա համեստ մահարձանի մօտ՝ կարճ հայերէն մակագրութեամբ և շուրջս նայելով ես ակամայ յիշեցի տեսարանը այդ բանաստեղծութիւնից։

Երկուսն ևս, Դուրեանը և Պէշիկթաշլեանը, իրանց քնքոյշ մտերմութեամբ համարեա միայնակ են նոր հայկական բանաստեղծութեան մէջ, նրանց հիւանդոտ ռօմանտիզմը սակաւ է համապատասխանում հայկական բնաւորութեան, բայց դա այնու ամենայնիւ վեհ, ազնիւ բանաստեղծութիւն էր, որի փայլը լուսաւոր, պայծառ ճառագայթներ է արձակում իր հայրենակիցների այժմեան նիւթապաշտութեամբ լի կեանքի վրա։

Հայ գրողներից, որոնց հետ ես ծանօթացայ ութսունական թւականներին, պէտք է յիշեմ և Րաֆֆիի մասին։ Մեր ծանօթութիւնը երկար չը տևեց, որովհետև նրա վաղաժամ մահը ընդհատեց նրան, բայց նրա մասին յիշողութիւնները չեն անհետացել իմ յիշողութիւնից։ Նա ինքնուսի իսկական տիպն էր, որը կրում էր իր վրա իր ծագման բոլոր հետքերը։ Չը ձգտելով ոչ պճնվելութեան, ոչ էլ արտաքին ձևերին, նա ոչ միայն համեստ էր հագնվում, հասարակ էր իր վարվելութեան մէջ, չէր քաշվում երևալ այն, ինչ որ էր, այսինքն ժողովրդի մարդ։ Նրա կրթութիւնը ի հարկէ աչքի չէր ընկնում իր հիմնաւորութեամբ, սակայն նա բաւական կարդացած մարդ էր և լաւ էր ծանօթ հայերի, պարսիկների, թիւրքերի և քիւրդերի կեանքի և բարքերի՝ հետ, մի խօսքով ճանաչում էր Հիւսիսային Պարսկաստանը և Թիւրքիայի մեծ մասի մարդկանց և բնութիւնը։ Այդ տեղերը նա շատ էր թափառել իր հօր հետ՝ առևտրական գործերով, ուշադրութեամբ աչքի անցնելով այն ամենը, ինչ որ տեսնում էր, և իր դիտողութիւններից աշխատում էր եզրակացութիւններ հանել։ Այդպիսով ժողոված նիւթը անհատնելի էր և ճարպիկ կերպով օգուտ քաղեց իր վէպերի համար, որոնք մինչև անգամ հայ ընթերցողների մեծամասնութեան առաջ նոր աշխարհ բացին։ Համարեա այդ բոլոր վէպերի տենդենցիան միևնոյն էր, այն է՝ կարեկցութիւն զարթեցնել դէպի թիւրքահայերի դրութիւնը։

Նրա ժողովրդականութիւնը գլխաւորապէս հիմնված էր այդ բանի վրա, բայց չէ կարելի հերքել, որ այդ պատմուածքներից մի քանիսը բաւական հետաքրքրական են, թէպէտ և նրանց մշակութիւնը շատ տեղերում կաղում է, այլ տեղ-տեղ է միայն գեղարուեստական։ Րաֆֆիի ոճը յիշեցնում է հէնց իրան, և ով ճանաչում էր նրան, հեշտ կարող է գտնել այդ նմանութիւնը։ Շնորհիւ իր պակասութիւնների՝ Րաֆֆիի վէպերը ժամանակով կը կորցնեն իրանց նշանակութիւնը. նրանք հէնց այժմ աւելի պակաս են կարդացվում. սակայն ութսունական թւականներին մեծ ժողովրդականութիւն էին վայելում, նրանց հետ մեծ ժողովրդականութիւն էր վայելում և նրանց հեղինակը։

Հսկայական էր նրա թաղումը. նրա դագաղի ետևից գնում էին հազարաւոր մարդիկ, մեծ մասամբ բանւոր դասակարգերից։ Հայ հարուստներից, կարծեմ, միայն քչերն էին ներկայ, և երբ թաղման հանդէսը Սօլոլակի փողոցներից մէկով անցնում էին, տեղի ունեցաւ հետևեալ բնորոշ ինցիդենտը։

Մի պատշգամբում կանգնած էր մի հարուստ վաճառականի ընտանիք և հետաքրքրութեամբ նայում էր աղքատ գրողի բազմամարդ թաղման հանդէսին։ Աբգար Ցովհաննիսեանը նկատելով նրանց՝ ձայն տուեց նրանց. «Այո, նայեցէք, առևտրականներ։ Ձեզ համար այսպիսի թաղում չենք սարքի»։

Արտուր Լէյստ

✦ Կանանց բարձրագոյն կուրսերում.— Գարնան կիսամեակում, կանանց բարձրագոյն կուրսերում, ուսման վճարը չը հասցնելուն համար՝ արձակված են 297 ունկնդրուհի: Պետական քննութիւնները սկսվելու են սեպտեմբերին: Նոր լսարանի աւելանալով՝ կուրսերում կարող են ընդունվել 6—7 հազար մարդ:

✦ Կին-բժշկի դիսէրտացիա պաշտպանելը.—Մայիսի 11-ին Մոսկվայի համալսարանում կին-բժիշկ իշխանուհի Վ. Գեդրօիցը պաշտպանում էր հետեւեալ դիսէրտացիան՝ «աճուկների աղէթափութեան օպէրացիայի հեռաւոր հետեւանքները Roux-ի եղանակով՝ 268 օպէրացիաների հիման վրա»: Իբրեւ պաշտօնական ընդդիմախօս՝ ներկայ էին պրօֆ. Սպիժօոնի, Ա. Վ. Մարտինօվ եւ անդամահատական կլինիկայի ընթերակայ բժշկական դոկտոր Նապալկօվ: Տիկին Գեդրօիցը արժանացաւ ցանկացած աստիճանին:

✦ Համալսարանում.—Վ. Օ. Կլիւչեվսկիի յիշատակը յաւերժացնելու համար, նրա մահվան տարեդարձին, պրօֆէսօրների խորհուրդը որոշել է՝ կախել նրա խղանկարը... համալսարանի դահլիճում եւ դիմել համառուսական հանգանակութեան Կլիւչեվսկիի անուան Թոշակ եւ պրէմիա հիմնելու նպատակով՝ նրա անունով՝ ռուս պատմութեան եւ ռուս եկեղեցու պատմութեան լաւագոյն աշխատութեան համար: Կլիւչեվսկիի գրադարանը ներկայումս կարգաւորված է ու սիստէմի բերված. գրացուցակը կազմվում է կարտի սիստեմով: Գրադարանն ունի մօտ 3000 հատոր գիրք պատմութեան եւ հասարակական գիտութիւնների վերաբերեալ՝ բացառապէս ռուս լեզուով:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Տգիտութեան զոհեր

Ա. Վարդանեանը «Տգիտութեան զոհեր» է կոչել իր պիէսը, որի նիւթը վերցված է բանւորների կեանքից:

Տգիտութեան զոհերը բանւորներն են, որոնք գործադուլը մթագնացրել են սպանութիւններով եւ քայքայել են այն արդիւնաւէտութիւնը, որով նրանք ապրում են եղել մինչեւ այդ:

Պիէսի բովանդակութիւնը հետեւեալն է.

Ծխախոտի գործարանում աշխատող բանւորները, մերժում ստանալով գործարանատէրից իրանց մի քանի պահանջների վերաբերութեամբ, վճռում են գործադուլ անել: Գործարանատէր Գէորգ Բօղդանիչը վճռել է ոչ մի զիջում չանել: Նրան քաջալերում են այդ բանում գործարանի կառավարիչ Ստեփանը եւ մի քանի բանւորներ: Նրան հակառակ է գործարանի բժիշկ Ալդարեանը, որը միեւնոյն ժամանակ ունի իրան զինակից յանձին գործարանատիրոջ աղջկայ Սիրանոյշի: Բանւորներից մէկը, չը կարողանալով իրան զսպել, սպանում է գործարանատիրոջը, բայց բանւորութեան միւս մասը, կարծելով թէ սպանողը բժիշկն է, յարձակվում է անմեղ բժշկի վրա եւ նրան սպանում: Աղէտի վրա աւելանում է նոր աղէտ եւ վիժում են թէ գործադուլը եւ թէ բանւորների վիճակի բարւոքման ծրագիրները:

Պիէսի մէջ կան կենսական հարազատ գծեր: Հետաքրքրական են առաջին գործողութեան մէջ գործարանական զբաղմունքների եւ բանւորների խօսակցութիւնների տեսարանը, վերջին գործողութեան մէջ գինետան երեւոյթները եւ եղելութիւնները: Դրամատիկական են երկրորդ գործողութեան մաքառող հոսանքների ընդհարումները: Պիէսը առհասարակ բեմական արժանաւորութիւններ ունի: Բայց դուրս բերած տիպերից աչող են միայն գործարանատիրոջը եւ ըմբոստացող բանւորների, միւսները կրում են բաւական անորոշութեան կնիք իրանց վրա:

Հեղինակը ցանկանում է ցոյց տալ, որ տգիտութիւնը վնասում է բանւորութեանը, բայց իր հայեցակէտը արտայայտել է անհամոզիչ եղանակով: Բժշկի տիպը ամենեւին չէ պարզված հանդիսականի համար, մինչդեռ բժիշկը խոշոր ազդեցութիւն գործող մի անձ է տեղի ունեցած եղելութիւնների մէջ: Գործարանատիրոջ եւ կառավարչի սպանութիւնը ամենեւին այն ձեւով չէ նկարագրված, որ ապացուցի հեղինակի տեսակէտը եւ ստեղծի բացասական տրամադրութիւն հանդիսականի մէջ: Հեղինակը կուտակել է գործարանատիրոջ անձնաւորութեան մէջ աշխարհի բոլոր պակասութիւնները, ուստի տեղ չէ թողել գղջումի եւ ցաւակցութեան համար, մինչդեռ նա համարում է սպանութիւնը սխալ եւ բանւորական դատը թունաւորված ու վտանգված:

Առաջին գործողութեան մէջ, անշուշտ, պէտք է գրասենեակային մասը զատված լինի գործարանական մասից աւելի շօշափելի կերպով, դիցուք միջնորմով. գործարանի եւ գրասենեակի միացումը պէտք է համարել անաջող:

Եթէ պիէսի մէջ մացվի համաչափութիւն արտայայտված երեւոյթների գունաւորութեան եւ զարգացման մէջ—նա կարող կը լինի մտնել ռեպերտուարի մէջ:

Դերակատարները գովեցիկ էին թէ առանձին խաղերով եւ թէ անսամբլով: Աչքի էին ընկնում Միրզոյեան (Գէորգ Բօղդանիչ), Տէր-Դաւթեան (միկիտան), տիկին Դուրեան-Արմէնեան (Սիրանոյշ), Ադնիս (Մարթա), Բաքուրեան (Աբրահամ), Շաւարշ եւ միւսներ:

Հասարակութիւնը ծափահարութիւններով ողջունեց սկսնակ դրամատիկական գրողին, որ նստած էր օթեակներից մէկում:

Թատրոնը կիսով չափ լիքն էր:

Սիրող

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 16 մայիսի

Անցեալ ապրիլի 17-ին, «Մշակի» 79-րդ համարում մի անստորագիր յօդուածում ասված էր, թէ Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւնը հայկական տպագրութեան 400-ամեակի առիթով հրատարակելիք տպագրութեան պատմութեան մրցանակի համար կարճ ժամանակ է նշանակել այն պատճառով, որ Ընկերութիւնն իսկապէս ի նկատի ունի արդէն պատրաստի մի գործ, որ եւ կը տպի, եւ թէ այդպիսի կարճ ժամանակ տրված է միայն ձեւի համար:

Կովկասի Հայոց Հրատ. Ընկերութիւնը սրանով յայտարարում է ի գիտութիւն հայ հասարակութեան եւ յարգելի բանասէրների, որ այդ լուրը միանգամայն սխալ է: Ընկերութիւնը ոչ մի մարդու գրուածք ի նկատի չունի: Մրցանակի ժամանակը օգոստոսի 20-ին է նշանակած այն նպատակով, որ գրուածքը յօբելեանի օրը տպագրված վերջացած լինի: Իսկ յօբելեանի օրվայ որոշումը արել է ոչ թէ Հրատարակչական Ընկերութիւնը, այլ Յօբելեանական Գործադիր Յանձնախումբը:

Նախագահ Կ. Հ. Հ. Ընկ. Վարչ.
բժ. Ար. Զարգարեան
Նախագահ Կ. Հ. Հ. Ը. խմբ. մասնաժողովի
Գիւտ ա. ք. Աղանեանց

—

Ղզըլ-Արվատ, 16 մայիսի

1911 Թ. դեկտ. ամսում Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան ուղարկած № 205 ստորագրութեան թերթով տեղիս հասարակութեան շրջանում յօգուտ դպրոցական-ուսուցչական ֆոնդի հանգանակել եմ 39 ր., որպիսի գումարի վրա աւելացնելով եւ իմ կողմից 3 ր., ընդամենը, ուրեմն, քառասուներկու րուբլի (42 ր.), նոյն ամսի 29-ին փոխադրել եմ Կ. Հ. Բ. Ընկ. խորհրդին, որից եւ ստացված է անդորրագիր № 216, գրված յունվարի 7-ից: Այդ դրամի ստացման մասին ժամանակին արդէն ծանուցված է մեր լրագրութեան մէջ:

Սակայն բանն նրանումն է, որ տեղիս հայերի մէջ միակ տարածված եւ կարդացվող թերթը «Մշակն» է, որի մէջ եւ չը գտնելով իրանցից ստացված նուէրների մասին որեւէ տեղեկութիւն, սկսել են տրըտունջի շշուկներ հասցնել ականջիս:

Արդ, ներկայիս խորին շնորհակալութիւն յայտնելով հանդերձ յարգելի նուիրատուներին եւ հնարաւորութիւն չունենալով նրանցից իւրաքանչիւրին առանձին բացատրել իրողութիւնը, սրանով հրաւիրում եմ հետաքրքրվողներին կամ տարակուսողներին դիմել ինձ՝ անձամբ տեսնելու եւ կարդալու խորհրդի կողմից ինձ յղած անդորրագիրը եւ շնորհակալութեան թուղթը:

Ղզըլ-Արվատի հ. ծխ.-դպր. աւ.-ուսուցիչ՝
Բ. Ցրտատարեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

✦ Պետերբուրգից հեռագրում են «Баку»-ին. «Баку» լրագրի խմբագիր-հրատարակիչ Խ. Վերմիշեանի գործի առիթով սենատը ընդունեց, որ Թիֆլիսի դատաստանական պալատը խախտել է օրէնքը դատավարութեան ժամանակ դռները փակելով եւ թոյլ չը տալով ապացոյցներ ներկայացնել այն մասին, որ Վերմիշեանը բացակայ էր Բագուից այն ժամանակ, երբ տպվեց դատապարտելի յօդուածը: Օբէր-պրօկուրօրը ընդունեց այդ խախտումները: Մակլակօվի ճառը թողեց ուժեղ տպաւորութիւն: Սենատը իր վճռի մէջ մատնանշում է, որ պալատը անզգոյշ է վարվել գործը քննելու ժամանակ»:

✦ Պետական Դումայի անդամ Գօլօլօբօվը նշանակվեց Պօլտավայի փոխնահանգապետ:

✦ Կ. Պոլսի ռուսաց դեսպան Գիրսը քայլեր է անում գումարել տալու եւրոպական կոնֆերենցիա Բալկանների յուզիչ հարցը լուծելու համար:

✦ «Р. Сл.»-ն ռուսաց պաշտօնական դիւանագէտի ասածների հիման վրա յայտնում է, թէ Ռուսաստանի եւ Թիւրքիայի միջեւ լուրջ լարված դրութիւն չը կայ. յարաբերութիւնները նորմալ են ու բարեկամական: Ուրմիայի հարցի դրութիւնը նախկինն է:

✦ Ալբան ապստամբների դէմ կռւելու ուղարկված զօրքերի եւ ժանդարմների մի մասը միացաւ ապստամբներին:

✦ Երիտասարդ-թիւրքերը լսել անգամ չեն կամենում, որ Եւրոպական Թիւրքիայի վարչական պաշտօնները յանձնվեն օտարազգիների, համարելով այդ ամօթանք ազգային տեսակէտից:

✦ Պարսից կաբինէտը հրաժարական տուեց: Նոր կաբինէտը կազմելու է Սամսամ-ուս-Սալթանէն:

✦ Բուխարէստում կառավարութիւնը արգելեց հակառուսական ցոյցերը, որոնք տեղի էին ունենում Բեսարաբիայի միացման պատճառով:

✦ Պարիզից հեռագրում են, որ, լուրերի համաձայն, ոստիկանութիւնը գտել է յափշտակված «Ջիօկօնդայի» հետքը:

✦ Շվէյցարական ֆեդերատիվ խորհուրդը պալատից 5 միլիօն ֆրանկ է խնդրում զինւորական ծախքերի համար:

✦ Սորբօնում զանազան երկիրների խաղաղութեան ընկերութիւնների պատգամաւորները պատւել խաղաղութեան մարգարէ 75 տարեկան հիւանդ Ֆրիդրիկ Պասսին:

✦ Ռուսաց կառավարութիւնը նախագծել է ռուսաց լեզուն պաշտօնական դարձնել ֆինլանդական բոլոր հաստատութիւնների մէջ, ինչպէս նաեւ կառավարութեան հետ գրագրութիւն ունենալու ժամանակ:

✦ Ժողովրդ. լուս. մինիստր Կասսօն մեկնեց Օդեսսա համալսարանի քննութեան եւ Օդեսսայի ուսումնարանական շրջանի գեղծումների հետ ծանօթանալու համար:

✦ Ռուսաստանի պահանջով՝ չինական զօրքերի մի մասը յետ գնաց Տիբէտից:

✦ Կադէտների համագումարում Պետական Դումայի ընտրութիւնների առիթով որոշվեց բլոկ կազմել առաջադիմականների եւ ձախակողմեանների հետ: Ընտրական պլատֆորման կը յայտարարվի ընտրութիւններից առաջ:

✦ Պետական Դումայի պրեզիդիումը վճռեց քննել երկրորդ Դումայի դատապարտված անդամների մասին ուղղած հարցապնդումը գռնփակ նիստում: Հարցապնդումների մասնաժողովը առաջարկելու է Դումայի ընդհանուր ժողովին մերժել հարցապնդումը:

✦ Օդեսսայում երկու ուսանողուհիներ վաղօրօք կայացրած որոշման համաձայն անձնասպան եղան համարեա միաժամանակ:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.
21 մայիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Կրուպէնսկին նշանակվեց դեսպան Իտալիայում: Լիֆլեանդիայի փոխնահանգապետ Կելէպօվսկին նշանակվեց Լիւբլինի նահանգապետ:

Ֆինանսների մինիստրութեանը կից կազմակերպվեց խորհրդակցութիւն շուտ փչացող մթերքների տեղափոխութիւնը դիւրացնելու միջոցների հարցի համար:

Սենատը թոյլ չը տուեց հրէաներին անշարժ կայք ձեռք բերել Նիժնի-Նովգորոդի տօնավաճառի շրջանում:

ԲՈՒԽԱՐԷՍՏ: Լէյտենանտ Պրօդօպէսկուն 230 կիլօմետր տարածութիւնը աէրօպլանով անցաւ $2^1/_2$ ժամում:

ՏՈԴԱՑԲՕ: Եկաւ Իրկուտսկի գեներալ-նահանգապետը:

ԲԵՐԼԻՆ: Համաձայն լրագրական տեղեկութիւնների՝ գիշերս Շպանդայում արտիլէրական դէպօյի փակը կոտրելով անյայտ մարդիկ գողացել են թնդանօթների զանազան մասերի հարիւր կարեւոր նկարներ: Գողերը ըստ երեւոյթին լաւ ծանօթ են եղել շինութեան յատակագծի հետ: Կասկածվում է լրտեսութիւն:

ՆՈՎՕԶԵՐԿԱՍԿ: Դրվեց մասնաւոր նուիրատուութիւններով թոքախտաւորների երկու սանատօրիայի հիմքը:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ГОЛОВНЫЯ БОЛИ вызываются очень часто запоромъ, который можно легко устранить примѣняя

СКАВУЛИНЪ

пилюли безъ запаха и вкуса, превосходно регулирующія отправленія кишечнаго тракта.

Важная перемѣна. Количество пилюль въ коробкахъ „Скавулинъ" значительно увеличено безъ повышенія цѣны.

(В. 30978) 1—1

Высочайше Утвержденное Русское Общество Пароходства и Торговли, учрежд. въ 1856 г.
ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.
Ամերային երթեւեկութիւն
ՂՐԻՄ-ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻԾ
Մեկնում են Բաթումից
I Почтово-пассажирскіе сообщенія.
Երեքշաբթի ժամի 1-ին գիշերը, շրջանակի գծով
Հինգշաբթի » 1 » » »
Շաբաթ » 12 » ուղղակի »
II Пассажирскіе сообщенія.
Երկուշաբթի ժամի 2-ին ցերեկը, շրջանակի գծով
Շաբաթ » 2 » » »
III Пассажирско-грузовые сообщенія.
Երեքշաբթի կէս գիշերին, շրջանակի գծով.
Ուրբաթ » » » »
Ժամերը Պետերբուրգի են:
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԳԻԾ
Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն դէպի Ալէքսանդրիայի բիւլենազոյի, Մակեդոնիայի, Սիրիայի, Անատօլիայի-Պարսից-Ծոցի (Персидскій заливъ) գծերի բոլոր նաւահանգիստները:
ԲԱԼՏԻԱԿԱՆ ԳԻԾ
Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն ուղղակի Պետերբուրգ-Րիգա, Լիբավա եւ Րէվել:
Տոմսակները կարելի է գնել Թիֆլիսի գրասենեակում, Վելիամինովսկայա փողոց, № 18.
Телефонъ № 11.
Ընդունվում են եւ ապահովացվում են ապրանքներ ձեռնտու պայմաններով:
Գործակալ՝ Ս. Խ. Սուլխանեանց
(շ.) 0—49

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Նոյկիա, Վորօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
«606»-Ի ՆԵՐԱՐԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 Ժ.
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Բ. Գ. ՕՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին եւ երեխայոց հիւ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին եւ ներվային:
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց եւ երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի եւ քթի հիւ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մարթու, վեներական վիրաբուժութեան եւ միզասեռ. հ.:
Գ. Յ. ԳՈՒՐԴԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց եւ երեխայոց հ.:
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին եւ երեխայոց հիւ. եւ ծաղկահատ.:
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՍՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ — 1—2 ժ. մանկաբարձութիւն եւ կանանց հիւ.:
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:
Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) եւ օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—46

Եղբ. Իվ. եւ Գր. Մալըշևների պահեստում

այս օրերս ստացված են ապակեայ ապրանքներ, այն է՝ կօնեակի, շամպայնի, բօրդօյի, մադէրի, օղու (մենավաճառ), լիմոնադի, սելտերեան ջրի ՇԻՇԵՐ, դատարկ ապիսներ ՑԱԼԿՈՆԻԷ, կլոր շիշեր (սուլէյներ) $^1/_4$, $^3/_4$, $^1/_2$ եւ 1 վեդր., քառակուսի չափ $^1/_4$ եւ $^1/_{10}$, բանկաներ քաղցրաւենիքի համար, լամպի ապակիներ, լամպաներ, սեղանատան բիւրեղեայ ապակուց ամանեղէններ: Կան մեծ քանակութեամբ լուսամուտի ապակիներ: Գները բոլոր ապրանքների ԲԱՒԱԿԱՆԱՉԱՓ ԷԺԱՆԱՑՎԱԾ ԵՆ:
Պահեստը՝ Великокняжская, 24. Խանութը՝ Михайловскій пр., 67.
(Հ. ու. կ.) 347. 12—2

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններից

1)	ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I	գ. 1 ր. —
2)	ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրձին, I եւ II հատորներ	1 ր. 50
3)	ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ, Շահրիարի	— 50 կ.
4)	ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ Քամալեանց Ս.-ի	— 50 կ.
5)	ՋՀՈՒԴ-ՔՈՒՇԱՆ, վէպ Պարսկաստանի կեանքից, Շահրիարի	1 ր. — կ.
6)	ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի	— 40 կ.
7)	ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔԸ, մեծ վէպ Վ. Հիւգոյի, Թարգմ. Արշակ Սաֆարեանի	1 ր. 50 կ.
8)	ՀԱՅՐԵՆԱԶՈՒՐԿ, Ե. Սպիրիի, Թարգմ. գերմ. Իս. Ցարութիւնեանի,	— 50 կ.
9)	ՈՒՐԱՆԻԱ, աստղագիտական վէպ Կամիլ Ֆլամարիօնի. Թ. Հ. Առաքելեանի	1 ր. 50 կ.
10)	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր. 20 կ.
11)	ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի	— 40 կ.
12)	ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ, վէպ Հանրի Բօրդօյի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի	— 60 կ.
13)	ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկ. Գ. Բաբեանի	
	I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն	1 ր. —
	II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան	1 ր. 60 կ.
14)	ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԱԽՏԵՐ, բժ. Ա. Բուդուղեանի	— 5 կ.
15)	ԲԺՇԿԻ ԶՐՈՅՑՆԵՐ խօլերայի մասին, բժ. Վ. Արծրունու	— 15 կ.
16)	ՋԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի	— 50 կ.
17)	ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԵՑՈՒԿՆԵՐԸ, Հ. Իբսէնի, Թարգմ. Լ. Բաբայեանի	— 50 կ.
18)	ՔՍԱՆ ՎԷՊԻԿՆԵՐ, Գի դը Մօպասսանի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի	1 ր. —
19)	ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄՔՈՒՄ, դրամ. էտիւդ գալաւ. կեանքից, Ա. Ք.-ի	— 40 կ.
20)	ՆՇԱՆՎԱԾՆԵՐ, պիէս 3 գործ., Ալ. Աբէլեանի	— 60 կ.
21)	ԷԴՄՕՆՏ, ողբերգ. 5 գործ. Վ. Գ. Գէօթէի, Թարգմ. Հմ. Մաժինեանի	— 50 կ.
22)	ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Լ. Ն. Տօլստոյի, Թարգմ. Սուլխաթեանի	— 30 կ.
23)	ԿՈՆՖՈՒՑԻՈՍ (Չինական իմաստունը), Լ. Ն. Տօլստոյի խմբագրութեամբ կազմեց Ա. Բուլանժէ, Թարգմ. Սուլխաթեանի	— 7 կ.
24)	ԱՍԱՑՈՒԱԾՔՆԵՐ ՄԱՀՕՄԵԴԻ, ընտրված Լ. Տօլստոյի, Թ. Լ. Դանիէլեանի	— 5 կ.
25)	ԱՄԵՆՔԻ ՀԱՄԱՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԷԿ Է, Լ. Տօլստոյի, Թարգմ. Լ. Դանիէլեանի	— 5 կ.
26)	ՔՈՅՐԵՐԸ, Լ. Տօլստոյի, Թարգմ. Լ. Դանիէլեանի	— 5 կ.
27)	ԻՆՉՈ՞Վ ԵՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԱՐԴԻԿ, Լ. Տօլստոյի, Թարգմ. Լ. Դանիէլեանի	— 10 կ.
28)	ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԵՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, Պետրոս Ադամեանի	1 ր. —
29)	ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի	— 40 կ.
30)	ՄԻ ՀՆՋԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (կենսագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի	— 20 կ.
31)	ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի	— 35 կ.
32)	ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով	— 15 կ.
33)	ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ, Ե. Վ. Տէր-Մինասեանի	— 25 կ.
34)	ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի	— 15 կ.
35)	ՃԱՊՈՆԻԱ կամ Ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի	— 25 կ.
36)	ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 30 կ.
37)	ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 25 կ.
38)	ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի	— 80 կ.

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից 5 րուբլուց բարձր գումարի՝ կը ստանան 25% զեղչ: 10 ր. բարձր գումարի պատուէր տուողներն ստանում են 30% զեղչ:

«Մշակի» բաժանորդներից նրանք, որոնք վերոյիշեալ բոլոր գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն, կը ստանան 40% զեղչ:

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽԸ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ: 50—24

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.